

VAŠE PRIČE - ВАШЕ ПРИЧЕ PROJEKT GRAĐANIN ЈА ГРАЂАНИН

Lokalna demokratija
Lokalna demokracija

*Uloga aktivnih i odgovornih
građana i građanki u
osnaživanju lokalne
demokratije/demokracije*

Projekt građanin/Ja građanin
online takmičenja / natjecanja

*Posjetili smo više od 40 gradova
Bosne i Hercegovine i donosimo
priče učenika i učenica, pokretača
promjena u svojim zajednicama*

"Objavljivanje ovog materijala dijelom je
finansirano grantom Ministarstva vanjskih poslova
Sjedinjenih Američkih Država (Department of
State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje
navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju
nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva
vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država."

DRUGO, SPECIJALNO IZDANJE
ДРУГО, СПЕЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ
April/Travanj/Април 2023.

U ovom izdanju eNovina donosimo i prvu nagradnu igru.

Vrijedne nagrade pripremljene su iz Solidarnog fonda naših uposlenica i uposlenika. Imena dobitnika i dobitnica ovih nagrada biraju se iz Baze registrovanih pretplatnika i pretplatnica e-Novina, metodom slučajnog odabira.

Skenirajte QR kod i pridružite nam se!

Drugo izdanje eNovina: Priče iz vaših učionica

Medina Spahić,
CIVITAS koordinatorica za komunikacije i urednica eNovina

Dragi čitatelji i čitateljice,

pred vama je drugo izdanje naših elektronskih novina. Za ovo novo izdanje, slobodno možemo reći, najviše su zaslužni naši vrijedni učenici i učenice, koji su neumorno radili na svojim "Projekt građanin/Ja građanin" digitalnim portfolijima.

"Projekt građanin/Ja građanin" praktična nastava potiče učenike i učenice da istražuju različite probleme javne politike i predlažu nove mjere, koje mogu biti bolje, efikasnije rješenje problema koji su istraživali.

Svake godine ovu praktičnu nastavu pohađa oko 30 000 učenika i učenica, a najuspješniji među njima predstavljaju svoje škole na takmičenjima.

Često čujemo kako su mladi naše zemlje pasivni, nezainteresovani za bilo kakav društvenim angažman i kako bi, da su nam mladi aktivniji, mnogo toga bilo drugačije i bolje. **Više od 50 učeničkih radova iz 40 gradova Bosne i Hercegovine** pristiglih u našu redakciju govori suprotno.

Ovi radovi pokazuju koliko sjajnih mladih ljudi ima u našoj Bosni i Hercegovini, iako ponekad, zaista, toga nismo ni svjesni. Upravo oni, koji se na pravi način bore da dodu do rješenja problema koje su prepoznali u društvu, mogu biti primjer svima nama. Zato u ovom, drugom, izdanju *"Puti ka e-demokratiji"* sa zadovoljstvom predstavljamo radove naših učenika i učenica

Iz godine u godinu oduševljavaju nas svojim entuzijazmom, željom za promjenama, znanjem, trudom i radom. Ponosni smo što smo svjedoci svemu onome što su do sada napravili i čvrsto vjerujemo da će njihov dalji rad doprinijeti stvaranju i širenju demokratske klime i kulture u društvu.

i njihove sjajne inicijative za izmjene i dopune zakonskih rješenja obrazovne, zdravstvene i socijalne politike, resocijalizacije počinioca nenasilnih krivičnih djela, kao i poticanja lokalnih programa globalne politike održivog razvoja.

Република Српска, Регија Бања Лука

Бања Лука: Ученици и ученице траже измјене и допуне Закона о социјалној заштити Републике Српске којима би се повећала издвајања за социјално угрожене суграђене и суграђанке

Ученици и ученице III2 разреда ветеринарских техничара Пољопривредне школе Бања Лука желе, системским рјешењима и новим политикама, помоћи сиромашним категоријама становништва.

Између много проблема јавне политике у нашој заједници, одабрали смо проблем социјално угрожених лица, односно лица у стању социјалне потребе, с обзиром на то да овај проблем погађа велик дио становништва.

Анализирајући постојећа и алтернативна рјешења, наше одјељење предлаже јавну политику која се односи на повећање новчане накнаде лицима у стању социјалне потребе. Политика је комбинација више рјешења постојеће и алтернативних мјера, системско је и трајно рјешење, у складу је са уставом и другим важећим прописима.

Предлажемо **измјену члана 24. Закона о социјалној заштити Републике Српске**, према којој би висина новчане помоћи за појединце износила **25% умјесто 17% од основице** из члана 23. овог Закона, уз суфинансирање плаћања струје, воде и гријања – комуналних услуга.

Терет овог повећања, који **годишње износи 760 000 КМ**, партнерски би поднијели Влада Републике Српске и локалне заједнице – општине и градови.

Надлежна институција је **Народна Скупштина Републике Српске**, која **на иницијативу Министарства рада и социјалне заштите** треба да **усвоји измјену Закона**.

Да бисмо добили подршку и увјерили власти и јавност у корисност свог приједлога водили смо медијску кампању путем електронских и штампаних медија. Одржали смо јавну трибину у нашој школи, уз активно учешће наставника, педагога и чланова савјета родитеља.

Своју иницијативу упутили смо према надлежном Министарству.

Подршку смо добили од посланика Народне Скупштине Милана Савановића, одборника града Бања Лука Саше Лазића, Удружења грађана "Мозаик пријатељства", Удружења грађана "Нова генерација" и начелнице за социјалну политику града Бања Лука Катарине Тодић.

Bosansko - podrinjski kanton Goražde

Prača: Projekt međuentitetske saradnje: Učenici i učenice traže aktiviranje turističnog potencijala pećine Dugovještica i njoj susjedne Banja Stijena

"Najduža pećina u BiH prepuštena zaboravu" naziv je "Projekt građanin" digitalnog portfolija učenika i učenica Osnovne škole Prača iz Prače.

Smatramo da su pećina Dugovještica i njena susjeda Banja Stijena zaboravljene, iako imaju velik turistički potencijal. Predlažemo da Skupština opštine Rogatica pokrene **Inicijativu ka Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske** (u kojem djeluje Republički zavod za zaštitu kulturno - istorijskog i prirodnog naslijeđa) za donošenje **Odluke o pretvaranju ovih pećina u turistički potencijal**, kao i **Inicijativu Ministarstvu trgovine i turizma Republike Srpske** za donošenje **Odluke o finansijskoj podršci ovoj inicijativi**.

Isto tako **Općinsko vijeće općine Pale u Federaciji Bosne i Hercegovine** treba da donese **Odluku o rekonstrukciji srušenog mosta koji vodi do pećina**.

Ukoliko vlast odluči usvojiti mjere javne politike koje predlažemo korist bi imale dvije susjedne općine u dva entiteta: opština Rogatica u Republici Srpskoj i općina Pale u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Dobili smo podršku od opštine Rogatica, općine Pale, Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, Turističkih organizacija Rogatice i Republike Srpske.

Srednjobosanski kanton / Kanton Središnja Bosna

Bugojno: Učenici i učenice traže izricanje mjere društveno korisnog rada, kao alternativne mjere kazni zatvora, za počinitelje nenasilnih krivičnih djela

Učenici i učenice IXc odjeljenja Druge osnovne škole u Bugojnu odlučili su istraživati temu društveno korisnog rada.

Tema koju smo izabrali privukla nam je pažnju upravo iz razloga što naš **Krivični zakon, u članu 44.** predviđa ovu mjeru, ali se ona ne izriče i ne provodi. Predlažemo da pravosuđe Srednjobosanskog kantona

pokrene inicijativu o sprovođenju mjere, tako što će objaviti javni poziv za prijavu javnih i privatnih firmi, u kojima bi osuđeni za nenasilna krivična djela obavljali društveno koristan rad, odnosno služili svoju kaznu. Svakako, te firme bi trebale ispunjavati odgovarajuće uslove, koji u istom javnom pozivu trebaju biti jasno propisani.

Razgovarali smo s predsjednicom Općinskog suda u Bugojnu, uposlenicima JKP Bugojno i Šumarija Donji Vakuf, koji su nas podržali.

S obzirom da troškovi jednog dana zatvora, za samo jednog zatvorenika/zatvorenicu iznose **100 konvertibilnih maraka**, usvajanjem ove mjere rasteretili bismo javni budžet, podržali rad i proizvodnju javnih i privatnih poduzeća, a osuđeni ne bi bili izolovani od porodica i društva, što bi im dalo priliku za resocijalizaciju. Naša mjera je u skladu s ustavom/ustavima i odnosi se na efikasnu provedbu postojećeg zakona.

Република Српска, Регија Приједор

Приједор: Ученици и ученице траже да Јавна установа „Воде Српске“ приступи изградњи ободних канала, у оквиру пројекта ПМ 899, како би се заштитило становништво насеља Раиковац, Орловача и Гомјеница, која су потенцијално најугроженија од поплава

Ученици IV1 разреда општег смјера Гимназије "Свети Сава" из Приједора одлучили су се бавити проблемом плављења градских насеља.

Сматрамо да је ово тема од изузетног значаја за наш град, јер су од великих поплава 2014. године и даље присутни проблеми плављења градских насеља, што представља горући проблем и питање од изузетне важности како за грађане тако и за сам град Приједор.

У оквиру пројекта упознали смо се са многим детаљима који се везују за проблем плављења као и могућим начинима одбране од истих. Такође, били смо у прилици да практично примијенимо знања која се односе на одређене надлежности и функционисање власти.

Сагласност за рад добили смо од директора наше школе и школског одбора, након чега смо обавили разговоре

са председницима најугроженијих насеља, Мурисом Чиркићем, Ранком Јаковљевићем и Владом Вуковићем, замјеником градоначелника града Приједора Жарком Ковачевићем, координатором пројекта инфраструктуре града Приједора Рајком Здјелар. Овим путем смо се информисали које су мјере тачно подузете од 2014. године до данас, као и о томе шта би било потребно да се уради у будућности.

Разговор смо обавили и са представником Одјељења за саобраћај, комуналне послове и заштиту животне средине и имовинско-стамбене послове Драгославом Кабићем, као и представником Ватрогасно - спасилачке јединице Приједор Небојшом

Миљушем, те представником Одсјека за цивилну заштиту Града Приједора Драшком Ђенадијом, од којих смо добили пуну подршку. Главни надлежни за овај проблем је ЈУ „Воде Српске“ са сједиштем у Бијељини, које смо контактирали, те након обављених разговора, прикупљања анкета и прикупљене документације, приступили смо одабиру најбољег рјешења овог проблема.

Након детаљног истраживања и нових сазнања **залажемо се за изградњу ободних канала у оквиру пројекта ПМ 899**, који наводи ЈУ „Воде Српске“.

Република Српска, Регија Приједор

Приједор: Ученици и ученице траже заједничко дјеловање Општине Приједор и Министарства просвјете и културе Владе Републике Српске на повећању енергетске ефикасности школских објеката

Ученици и ученице предлажу утопљавање школских зграда, које ће представљати програм одрживог развоја и дати допринос унапређењу услова у којима се школују дјеца и млади у Општини Приједор.

У згради школе смјештене су двије јавне установе и то ЈУ Машинска школа и ЈУ Електротехничка школа које похађа око 900 ученика који се образују за занимања која су неопходна тржишту рада.

Сматрамо да би они врло ефикасно ријешили проблем, а предност је и то што могу радити парцијално, што би омогућило да се обезбјеђивање великих финансијских средстава подијели у неколико етапа.

У прољетном периоду организоваћемо и активности чишћења обале ријеке Сане. Наш рад препознали су и медији (Приједор Портал, Козарски вијесник, Српска) који су снимили неколико прилога и објавили неколико чланака о нашем залагању за наведену тему.

Политика нашег разреда и рјешење које предлажемо је **одлука Града Приједора, Министарства просвјете и културе Републике Српске и Предсједника Републике Српске о заједничком издавању средстава за набавку вањске столарије** у згради ЈУ Машинске и ЈУ Електротехничке школе Приједор.

До сада смо добили значајну подршку

надлежних органа и институција, а састанак смо имали са директорима ЈУ Машинске и ЈУ Електротехничке школе, градоначелником Града Приједора господином Слободаном Јавором, који је истакао значај образовања и подржао ученике у њиховој намери да кроз замјену столарије обезбиједе боље услове рада.

Разговарали смо и са потпредједником НСРС господином Мирсадом Даутовићем, који је нагласио да је стварање бољих услова за извођење образовног процеса један од приоритета његовог рада те да ученицима даје пуну подршку.

Разговор смо обавили и са потпредједницом Скупштине Града Приједора, госпођом Азром Пашалић, која је нагласила да изражава поштовање и захвалност због одабира овако важног и комплексног проблема.

У пратњи директора школа смо посјетили и Народну скупштину Републике Српске и том приликом разговарали са министром просвјете и културе РС госпођом Жељком Стојичић, потпредједником НСРС Мирсадом Дуратовић и народним послаником у НСРС господином Огњеном Вукојевић. Састанак је организован на иницијативу господина Мирсада Дуратовића. **Министар просвјете и културе Жељка Стојичић** на овом састанку изразила је подршку иницијативи ученика и управе школа у оквиру овог пројекта те нагласила спремност Министарства за подршку свим иницијативама и пројектима чији је циљ стварање бољих материјалних услова у школама и унапређење образовног процеса у Републици Српској.

Hercegovacko - neretvanski kanton/županija

Mostar: Učenci i učenice Osnovne škole "Petra Bakule" iz Mostara rješavaju problem nepravilnog zbrinjavanja farmaceutskog otpada

Učenci i učenice Osnovne škole "Petra Bakule" iz Mostara vjeruju da mogu riješiti problem zbrinjavanja farmaceutskog otpada na razini grada Mostara

Za našu ovogodišnju temu istraživanja, u „Projekt građanin“ praktičnoj nastavi, izabrali smo problem nepravilnog zbrinjavanja farmaceutskog otpada. U slučaju

bacanja lijekova u komunalni otpad zajedno sa ostalim otpadom, lijekovi će dospjeti na deponiju gdje će se aktivna supstanca ispuštati u okoliš, što je opasno po zdravlje ljudi i okoliš.

Svjesni te činjenice, odlučili smo pokrenuti inicijativu za prikupljanje farmaceutskog otpada iz kućnih apoteka. Spoznali smo kako

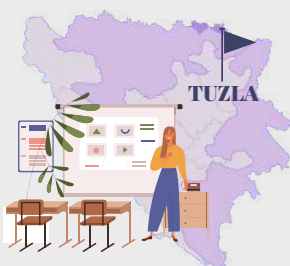
bi se rješenje moglo pronaći u boljem upoznavanju građana s ovim problemom, te kako i gdje pravilno zbrinjavati farmaceutski otpad.

Kao politiku razreda predlažemo:

- Dosljednu primjenu Federalnog zakona
- **Izmjenu pravilnika za ljekarne**
- **Veći broj mjesta za prikupljanje otpada**
- **Jasnije definirane prikupljače**

Mjeru javne politike treba usvojiti Gradsko Vijeće, koje će utjecati na izmjenu pravilnika i zakona na razini županije i države. Ako bi vlast usvojila politiku našega akcijskog plana riješili bi dugogodišnji problem zagađenja voda, tla, biljnog i životinjskog svijeta što bi imalo višestruku korist za sve građane grada Mostara.

Tuzlanski kanton

Tuzla: Učenici i učenice traže izmjene i dopune Zakona o agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH, kao i usvajanje Zakona za zaštitu mentalnog zdravlja na državnom i entitetskom nivou

Učenici i učenice odjeljenja 3T3 Mješovite srednje elektrotehničke škole Tuzla odlučili su da se bore protiv korupcije i nepotizma. Predlažu izmjenu Zakona o agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine.

Mi, učenici 3T3 razreda Elektrotehničke škole Tuzla smo izabrali problem korupcije i nepotizma, jer su ove pojave gotovo pa prihvaćene kao nešto normalno u skoro svim sferama života u Bosni i Hercegovini, a ugrožavaju "zdravlje" naše demokratije. Nova politika koju predlažemo je **izmjena Zakona o agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine** i to člana 10. koji se tiče nadležnost Agencije i člana 14. koji se tiče nespojivosti s položajem

direktora. **U članu 10. ovog Zakona, kod stavke g), predlažemo ukidanje pojma relevantnih subjekata** koji nije nigdje definisan u zakonu. Također predlažemo da se **član 14. tačka 1. odnosi i na državnu i na privatnu firmu**. Pored toga, izmjenom se treba zabraniti da direktor bude zadužen za nadgledanje poslova sa firmom na čijem čelu se nalazi član njegove uže porodice. Ovom mjerom smanjuju se šanse za ostvarivanje pristrasnih odluka u bilo kojoj instituciji. **Za usvajanje mjera nadležna institucija je Parlamentarna skupština BiH.**

U medijskoj kampanji informisali smo javnost o ovom prijedlogu i time također pokušali podići svijest javnosti o problemu korupcije i nepotizma.

Odjeljenje 3T1 Mješovite srednje elektrotehničke škole traži usvajanje Zakona o mentalnom zdravlju.

Problemi mentalnog zdravlja djece i mladih, iako sve prisutniji, još uvijek su tabu tema za našu zajednicu. Uvidjeli smo da Bosna i Hercegovina i njen entitet Federacija Bosne i Hercegovine **nema zakon o mentalnom zdravlju, te smo inicirali usvajanje istog.**

Predložili smo i **obaveznu edukaciju** u osnovnim i srednjim školama o načinima zaštite mentalnog zdravlja, kao i **obavezan razgovor s psihologom** za sve učenike i učenice, tokom jedne školske godine.

Kanton Sarajevo

Sarajevo: Učenici i učenice žele unaprijediti i digitalizirati usluge javnog prevoza

Učenici i učenice III1 sarajevske Srednje škole za saobraćaj i komunikacije žele riješiti problem neefikasnog sistema elektronske naplate u javnom gradskom prevozu.

Predlažemo uvođenje elektronskih čitača i sistema naplate u sva vozila javnog gradskog prevoza, te da se cijene karata naplaćuju u vremenskom intervalu od 30, 60 i 90 minuta. S ovim prijedlogom upoznali su resornog ministra saobraćaja Adnana Štetu,

Naš prijedlog su podržali: Transparency International BiH, Agencija za prevenciju i koordinaciju borbe protiv korupcije, Naša Stranka Tuzla i predsjedavajuća Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine Mirjana Marinković Lepić. Dodatno smo održali sastanke sa predstavnicima stranaka i nevladinih organizacija, organizirali predavanja, dijelili letke i pokrenuli peticiju.

Uputili smo **inicijativu za usvajanje prednacrt zakona** o mentalnom zdravlju u FBiH, te **izradu i usvajanje zakona na državnom nivou**. Podršku smo dobili od predsjedavajuće Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH, Mirjane Marinković Lepić, institucije nadležne za usvajanje naše mjere.

koji je podržao njihov rad i inicijativu.

Hercegbosanska županija / Kanton 10

Livno: Učenici i učenice iz Livna žele zaštititi divlje konje, nacionalno blago i turističku atrakciju Livanjskog kraja

Učenici i učenice Srednje strukovne škole "Silvija Strahimir Kranjčević" žele očuvati svoje prirodno blago, zaštititi slobodne i divlje konje Livna.

Livanjski divlji konji velika su atrakcija ali i problem grada Livna. Divlji konji nisu pod ničijom zaštitom, te je naš cilj to promijeniti u što kraćem roku.

Predlažemo nekoliko mjera kako bi divlji konji imali što bolje uvijete, a građani i njihova imovina bili zaštićeni. Držimo kako je najbitnije **usvojiti Odluku o proglašenju "Kruge" parkom prirode** i postaviti ograde.

U ostvarenju naših ciljeva naišli smo na podršku lokalne zajednice, grada Livna, gradonačelnika i ravnatelja naše srednje škole. Podržale su nas nevladine organizacije i konačno, ministar poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Hercegbosanske županije.

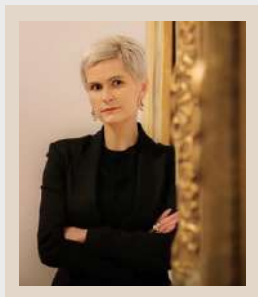
Bili smo na sastanku s gradonačelnikom, a dogovoreni su i sastanci s predstavnicima županijskih i gradskih vlasti, predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova, Turističke zajednice Grada Livna i privatnih turističkih agencija. Ako bi vlast podržala naše ideje, zaštitili bismo vozače, građane, turiste, ali i divlje konje.

U ovom izdanju eNovina donosimo i prvu nagradnu igru. Vrijedne nagrade pripremljene su iz Solidarnog fonda naših uposlenika i uposlenika. Metodom slučajnog izvlačenja, imena dobitnika i dobitnica ovih nagrada, biraju se iz Baze registrovanih pretplatnika i pretplatnica e-Novina. Skenirajte QR kod i pridružite nam se!

SCAN ME

Uspješno je okončan proces potpune digitalizacije "Projekt građanin/Ja građanin" praktične nastave

Ivana Kešić,
CIVITAS program menadžerica

CIVITAS Bosne i Hercegovine dio je međunarodne mreže obrazovnih centara za demokraciju i ljudska prava. Istovremeno, CIVITAS programi odgoja i obrazovanja za aktivno i odgovorno demokratsko građanstvo dio su redovnih nastavnih planova i programa osnovnih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Naša globalna CivNet mreža prepoznala je potrebu za uvođenjem novih tehnologija i digitalnih alata u nastavu još 2016. godine. Europska unija, kojoj BiH pretenduje biti članica, jasno je, u svojim posljednjim strateškim dokumentima zajedničke politike obrazovanja, ukazala na isprepletenost interpersonalnih, građanskih i digitalnih kompetencija, ukazujući na to kako budućnost ostvarivanja prava i sloboda pojedinaca, demokratski i ekonomski prosperitet njihovih zajednica ne možemo promatrati izvan okvira sveopćeg trenda digitalizacije odnosa, proizvodnje i razmjene informacija, usluga i dobara. Potpuna digitalna transformacija problemskog zadatka praktične nastave "Projekt građanin/Ja građanin", koja je započela 2020. godine, uspješno je okončana ove školske godine.

Digitalni repozitorij PG-6248

Početkom drugog polugoda, školske 2022/23. godine, predstavljen je prvi digitalni repozitorij smjernica i materijala za rad na razvoju digitalnog portfolija problemskog zadatka praktične nastave "Projekt građanin/Ja građanin". Repozitorij je simbolično nazvan **PG-6248** čime se željelo ukazati na sve elemente rada, učenja i istraživanja u praktičnoj nastavi: **6 koraka** praktične nastave, **2 dijela** i **4 cjeline** učenickog digitalnog portfolija i **8 učenika** i **učenica** koliko ih čini tim, koji će izložiti naučeno, istraženo i zaključeno.

Repozitorij je otvoren na našoj web stranici www.civitas.ba, s besplatnim pristupom za sve. Skenirajte QR code i pregledajte njegov sadržaj.

Digitalni portfolio

U inoviranom formatu realizacije ove praktične nastave zadržava se i od sada isključivo primjenjuje digitalni portfolio, predstavljen 2020. godine, kojeg čine Dio za izlaganje i Dio za dokumentaciju. Sadržaj oba dijela ostaje organiziran u 4 cjeline:

1. Predstavljanje problema istraživanja,
2. Analiza prednosti i nedostataka postojeće politike i alternativnih mjera
3. Politika razreda kao alternativna mjera javne politike, koju predlažu i čije usvajanje zagovaraju učenici i
4. Plan akcije kao plan javnog zagovaranja: pregled svih aktivnosti koje je natjecateljski tim planirao i realizirao s ciljem informiranja javnosti o problemu istraživanja i svom prijedlogu rješenja, pribavljanja potpore i konačno predstavljanja politike koju predlažu institucijama vlasti nadležnim za njeno usvajanje i provedbu.

Izložbeni dio ima unaprijed određen format PowerPoint prezentacije (eng. template) koja se, u digitalnom portfoliju, može preuzeti na jednom od tri zvanična jezika u BiH.

Dio za dokumentaciju, kao i ranije, kreiraju sami timovi, a jedini uvjet je da i sadržaj dokumentacije bude organiziran u 4 pomenute cjeline.

Sugerira se razrednim odjelima–odjeljenjima natjecatelja da za dokumentaciju kreiraju PDF dokument s tekstom i fotografijama, dok za video i drugi multimedijalni materijal mogu postaviti tek link (poveznicu) za online dostupan sadržaj (medijska gostovanja, TV prilozi, dokumentarni filmovi, izjave struke i zvaničnika...).

Dileme o kojima nam pišete

Od učenika i učenica često znamo dobiti pitanje vezano za to mogu li umnožavati stranice (slides) prezentacije, odnosno proširiti, povećati dio u kojem trebaju predstaviti sve što su saznali, istražili i zaključili o problemu ili sve što su uradili na predstavljanju svog rješenja za taj problem.

Jedan od zadataka praktične nastave je prikupljanje i analiza informacija o problemu. Ovaj zadatak uključuje razvoj vještina **logičkog anliziranja i kritičkog promišljanja**, sposobnost odvajanja bitnog od nebitnog, induktivnog i deduktivnog zaključivanja i **pripreme argumentacije koja je vremenski ograničena** na 4 minute za svaku cjelinu, odnosno 16 minuta za cijeli portfolio. Ove očekivane ishode učenja učenici i učenice će demonstrirati tako što će odabrati ključne dokaze za svoje tvrdnje i te dokaze uključiti u pripremu izlaganja, argumentacije i pripremu Izložbenog dijela portfolija (prezentacije).

Sve drugo, sav obimni sadržaj njihovog vrijednog rada, istraživanja i zagovaranja treba biti predstavljen u Dijelu za dokumentaciju, koji će suci i sutkinje ocijeniti na isti način na koji trebaju pregledati i ocijeniti njihove prezentacije i

Izložbeni dio portfolija.

Live/Uživo izlaganja putem video linka

Svoje digitalne portfolije učenici i učenice, od ove školske godine, imaju priliku predstaviti i kod **izravnog uključenja u program online natjecanja/takmičenja**. Na dan natjecanja učenici i učenice su u školi. Putem poveznice (link) za video poziv, koji su dobili od koordinatora/koordinatorice natjecanja, **koristeći samo jedan korisnički račun – profil**, izravno se uključuju u program natjecanja kako bi predstavili svoj rad. Njihovo izlaganje traje 4 minute za svaku cjelinu. Cjelinu izlažu 2 učenika/učenice koji/e to vrijeme dijele na 2 x 2 minute, što i u ovom segmentu rada znači da digitalni portfolio izlaže 8 učenika/učenica i da je ukupno vrijeme izlaganja portfolija 16 minuta.

Dodatnih 6 minuta je ovom konceptu, izdvojeno za pitanja sudaca i sutkinja.

Zbog čega je ovo bitno?

"Projekt građanin/Ja građanin" nije projektna aktivnost, kako bismo pogrešno mogli zaključiti vodeći se samo njenim naslovom, već **problemski zadatak praktične nastave**, koji ima **jasno definirane ishode učenja**. Stoga je zadatak sudaca i sutkinja provjeriti naučeno i ocijeniti stvarno razumijevanje ciklusa javne politike, poznavanje horizontalne i vertikalne strukture vlasti, nadležnosti različitih institucija i različitih razina/nivoa vlasti, poznavanje mehanizama putem kojih građani i građanke mogu ostvariti i zaštititi svoja prava i slobode i razvijen afirmativni stav spram aktivnog i odgovornog djelovanja građana i građanki u očivanju demokratskih vrijednosti društva, osnaživanju lokalne demokracije, zaštiti i promociji zajedničkog dobra.

Prednosti novog modela rada

Sve škole, a ne samo jedna, na ovaj način postaju domaćini natjecanja i ugostiti će program natjecanja u svojoj učionici kod izravnog uključenja. Kod ovog i ovakvog pristupa učenici i učenice su manje izloženi stresu od javnog nastupa, jer prezentuju iz svojih učionica, njima dobro poznatog okružja za rad, učenje i istraživanje i konačno, mjesta gdje je nastao njihov portfolio.

Za sudjelovanje u programu natjecanja oni više ne trebaju izostajati s nastave, ne gube vrijeme potrebno za savladavanje drugih ishoda učenja u nastavi ovog i drugih nastavnih predmeta, već jednostavno, jedan školski sat (čas) trebaju posvetiti izlaganju svog redovnog rada u učionici. To samu organizaciju natjecanja čini praktičnom, ekonomičnom i rasterećuje upravu škole u pogledu svega što trebaju napraviti po pitanju zaštite sigurnosti i zdravlja učenika i učenica u slučaju kada oni odlaze na natjecanje izvan škole.

Nakon izlaganja, učenicima i učenicama se gasi mikrofoni, no oni mogu nastaviti pratiti program natjecanja i slušati izlaganja svojih vršnjaka i vršnjakinja, što cijeli proces natjecanja čini transparentnijim i edukativnim za one koji ga prate.

Fokus tako, s kompetitivnosti, prelazi na evaluaciju i samoevaluaciju naučenog, poučavanje i informiranje javnosti, vršnjačko učenje i poticanje kritičkog i kreativnog promišljanja društvene i političke stvarnosti.

U kontekstu izbora metoda i strategija poučavanja, "Projekt građanin/Ja građanin" praktična nastava može se prilagoditi različitim uzrastima učenika i učenica i uspješno provoditi u svim školama.

Analiza problema javne politike ne konfrontira učenike i učenice s vlastima, već naprotiv, potiče osjećaj suodgovornosti za zajedničko, javno dobro i partnerski rad vlasti i građana i građanki na rješavanju problema u zajednici, jačanja lokalne demokratije i ostvarivanja globalnih ciljeva mira, slobode, napretka i održivog razvoja.

Unsko-sanski kanton

Bihać: Učenici i učenice traže izmjene Zakona o akcizama, kako bi se dio prikupljenih sredstva usmjerio na podršku mladim sportistima i sportistkinjama u Bosni i Hercegovini

Učenici III i Mješovite elektrotehničke i drvoprerađivačke srednje škole iz Bihaća u "Projekt građanin" praktičnoj nastavi istražuju problem finansiranja perspektivnih sportaša srednjoškola.

U kantonalnom Zakonu o srednjem obrazovanju članom 88. "Učenici sa specijalnim statusom" utvrđeno je da redovni učenici i učenice u srednjoj školi mogu imati specijalni status i da ga mogu ostvariti ako su proglašeni perspektivnim i vrhunskim sportistima s vrhunskim rezultatima na kantonalnom, federalnom, državnom ili međunarodnom takmičenju.

Smatramo da ovim članom nije jasno propisano na osnovu kojih kriterija Ministarstvo donosi odluku o proglašenju učenika perspektivnim sportistom. Zbog toga predlažemo **donošenje Pravilnika o utvrđivanju statusa učenika - perspektivnih sportista**, kao i **usvajanje administrativne procedure kojom će biti utvrđen postupak proglašenja perspektivnih sportista** u Unsko-sanskom kantonu. Za donošenje Pravilnika nadležno je Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Vlade Unsko-sanskog kantona.

Naš razred je **dostavio Ministarstvu pismenu inicijativu za donošenje navedenog Pravilnika i administrativnih procedura.**

Za istraživanje ovog problema posjetili smo Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK, Pedagoški zavod USK, Sportski savez Unsko-sanskog kantona i Sportski savez Grada Bihaća. Dobili smo podršku premijera, Olimpijskog komiteta Bosne i Hercegovine i podršku Arije Vojić, EHF/IHF delegatkinje, učesnice brojnih sportskih takmičenja i mnogih drugih mladih sportista, njihovih trenera i profesora.

Jedna od ideja, koju smo prihvatili, je **pokretanje inicijative za izmjene i dopune Zakona o akcizama u Bosni i Hercegovini**. Zakon o akcizama usvojila je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, u čijoj su nadležnosti izmjene i dopune ovog zakona.

Smatramo da se dio sredstava od akciza može usmjeriti na finansiranje perspektivnih sportaša, zbog čega smo se **obratiли Albinu Musliću, poslaniku u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (PS BiH).**

U razgovoru s njim, prilikom predaje naše inicijative, na Pravnom fakultetu Univerziteta u Bihaću, naglasili smo **da očekujemo da kao naš poslanik, u skladu sa propisima, pokrene ovu inicijativu.**

Uvjereni smo da će u tome imati podršku svih sportašica i sportaša, za koje je ovo pitanje od najvećeg značaja.

Република Српска, Регија Добој

Брод: Ученици и ученице у борби против феминицида и свих облика насиља над женама траже од Народне скупштине Републике Српске да усвоји измјене и допуне Кривичног закона Републике Српске

Ученици III – 4 СШЦ “Никола Тесла” Брод су у оквиру пројекта “Ја грађанин” одабрали тему – проблем: “Стоп насиљу над женама”

Насиље над женама је један од актуелних проблема данашњице који се све чешће јавља у различитим облицима. Иако је насиље уставом и законом кажњиво, број насилника и жртава је све већи што говори да казне нису адекватне.

За алтернативне мјере одабрали смо:

- увођење већих казни за починиоце
- адекватно спровођење закона и правилно процесуирање случајева насиља,
- јавни регистар насилника и
- обавезна едукација о насиљу као превентивна мјера.

Приједлог мјера јавне политике коју предложимо: упућивање захтјева законодавној грани власти да **измјени**

Кривични закон Републике Српске, односно упућивање захтјева и иницијативе Народној скупштини Републике Српске. Народна скупштина треба да усвоји ову мјеру.

До сада смо прикупили потписе грађана у виду петиције, добили смо подршку управе школе, удружења жена и локалног нивоа власти. Тренутно се разрађује правни оквир Кривичног закона од стране правника, да нам формирају потребан облик који би се предлагао законодавној грани власти

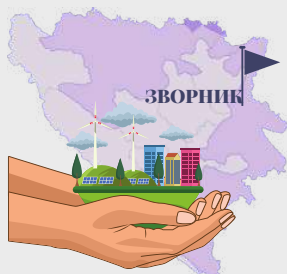
Kanton Sarajevo

*Ilidža: Na takmičenju o takmičenju
Učenici i učenice traže vrednovanje postignuća u programu
„Projekt građanin“ takmičenjima kod upisa u srednje škole*

Učenici i učenice VII razreda Desete osnovne škole Ilidža pokušali su riješiti problem nepriznavanja svih kantonalnih takmičenja pri upisu u srednju školu. Traže da im se boduju ostvarenja u "Projekt građanin" praktičnoj nastavi i njenim takmičenjima.

Odlučili smo riješiti veliki problem nas učenika i naših vršnjaka u Kantonu Sarajevo, koji se tiče bodovanja rezultata ostvarenih na takmičenjima za upis u srednje škole. Naime, prema postojećim zakonskim i podzakonskim aktima, rezultati "Projekt građanin" takmičenja ne priznaju se i ne boduju pri upisu u srednje škole, iako je **građanska pismenost** važan segment svakog demokratskog društva. Rezolucija Evropskog parlamenta od 6. aprila 2022. godine o sprovođenju mjera građanskog obrazovanja (2021/2008(INI)) donosi niz zaključaka o važnosti podučavanja građanske pismenosti kroz formalno i neformalno obrazovanje, što ukazuje na značaj "Projekt građanin" praktične nastave i njenih takmičenja.

Politika našeg razreda jeste alternativna mjera – **izmjena Odluke o kriterijima za prijem učenika u prvi razred srednjih škola Kantona Sarajevo** koja je objavljena u Službenim novinama Kantona Sarajevo dana 19.5.2022. godine. Izmjene koje predlažemo odnose se na **član 13, stav 2** koji govori o predmetima iz kojih se takmičenja boduju. Tu listu predmeta je potrebno proširi i u ovaj član Odluke dopisati "Građanske obrazovanje – Projekt građanin, šah i sva druga takmičenja koja se realizuju na području Kantona Sarajevo, u organizaciji Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i Instituta za preduniverzitetsko obrazovanje Kantona Sarajevo".

Република Српска, Регија Бирач

Зворник: Мисли глобално, дјелуј локално: Ученици и ученице траже измјену регулационог плана ујезг градског језгра и дефинисање простора за изградњу градског трга и парка

Ученици и ученице IV-1 одјељења Средњошколског центра „Петар Кочић“ Зворник су у оквиру пројекта „Ја грађанин“ одлучили истраживати о проблему прекомјерне градње.

За пројекат „Ја грађанин“ одабрали смо проблем прекомјерне градње. Као једну од озбиљних посљедица прекомјерне градње препознали смо недостатак јавних површина.

Zato smo kao politiku razreda odaabrali **izmјenu regulacionog plana užeг gradskog језгра** и **дефинисање простора за изградњу gradskog трга и парка**.

План акције започели смо састанком са градоначелником, гдје смо изнијели аргументе зашто трг треба да се изгради, како бисмо увјерили представнике институција у оправданост нашег приједлога.

Hercegovačko-neretvanski kanton/županija

Mostar: Učenci i učenice traže uvođenje novih linija i izmjenu reda vožnje u javnom gradskom prijevozu grada Mostara

Učenci i učenice Srednje ekonomske škole "Joze Martinovića" iz Mostara rješavaju problem javnog prijevoza.

Kao ovogodišnju temu "Projekt građanin" istraživanja odabrali smo "Javni prijevoz u mostarskim prigradskim naseljima". Kao odgovorni građani i ekonomisti smatramo da dvije stvari trebamo predstaviti i izmjeniti u našoj javnoj politici.

- **Potrebno je uvesti nove linije javnog prijevoza u večernjim terminima.**
- **Potrebno je pojačati linije prijevoza iz prigradskih naselja prema gradu** kako bi se mladim ljudima iz prigradskih naselja omogućio dolazak u grad u

Градска управа је изразила жељу да уз нашу помоћ испита мишљење јавности о овој теми, те су нам повјерили израду идејног рјешења које ћемо промовисати и користити у сврху заговарања у локалној заједници.

Већ смо пронашли архитекте који ће се укључити у нашу акцију тако што ће волонтерски израдити идејна рјешења.

nenastavno vrijeme i pohađanje izvanastavnih aktivnosti, sportskih i kulturnih programa, koji se odvijaju u kasnim poslijepodnevnim terminima. Time bi i motivirali mlade ljude da ne preseljavaju u grad i ekološki ih osvijestili.

- **Za učenike srednjih škola potrebno je osigurati besplatan prijevoz.** S tim u vezi, predlažemo i **izmjene i dopune Zakona o srednjoškolskom obrazovanju** na području Hercegovačko-neretvanske županije.

Mnogim srednjoškolcima financijska i socijalna slika u posljednjih godinu dana je lošija, jer je potrošačka košara porasla, inflacija 17 posto, pa time i troškovi obrazovanja koje imamo.

Važnost i aktualnost teme smo potvrdili anketirajući srednjoškolce koji se prevoze, razgovorom s predstavnicima Vijećem učenika i Vijećem roditelja, predstavnicima javnog prijevoza, sudjelovanjem na predavanjima koja su se odvijala na Ekonomskom fakultetu.

Potporu tražimo u Vladi Hercegovačko-neretvanske županije, klubovima zastupnika, Vijeću mladih Grada Mostara kako bismo naše prijedloge predstavili i realizirali.

Hercegovačko-neretvanski kanton/županija

Mostar: Učenici i učenice traže preuređenje Kopa kao sportsko-rekreacijskog centra

Učenici i učenice Iva Srednje građevinske škole "Jurja Dalmatinca" iz Mostara vjeruju kako svojim projektom mogu poboljšati lokalnu ekonomiju.

Kopovi su često neiskorišteni prostori koji mogu postati značajni sportsko-rekreacijski centri za lokalnu zajednicu. Preuređenjem kopa u sportsko-rekreacijski centar, stvara se mogućnost za različite aktivnosti poput trčanja, vožnje biciklom, sportskih natjecanja i drugih aktivnosti na otvorenom. Takav centar može privući posjetitelje iz drugih gradova i regija, što može pozitivno utjecati na lokalnu ekonomiju. Osim što bi se na taj način poboljšala turistička ponuda, ovakav

centar bi mogao privući sportske klubove i profesionalne sportaše za pripreme, što bi dodatno doprinijelo razvoju sportskog turizma.

Odlučili smo potaći vlast u **donošenju Odluke o financiranju preuređenja Kopa iz proračuna Grada Mostara i njegovoj transformaciji u sportsko-rekreacijski centar.** Uključili smo lokalnu zajednicu i različite interesne skupine u proces planiranja i provedbe projekta. To će osigurati utemeljenje projekta na stvarnim potrebama i interesu lokalne zajednice. Razmatrali smo i razgovarali i o EU pomoći,

fondovima Europske unije na koje bismo mogli računati.

Predložili smo i aktivnosti koje bi uključile srednjoškolce i sve građane u proces preuređenja kopa u sportsko-rekreacijski centar. Sustavno planirane i realizirane volonterske radne akcije i drugi, slični događaji potakli bi osjećaj suvlasništva svih u zajednici kod izgradnje ovog novog, sportskog i turističkog potencijala grada Mostara.

Usvajanje predloženih mjera javne politike dalo bi doprinos nizu pozitivnih promjena u zajednici i regiji: pogodovalo bi poboljšanju kvalitete života i blagostanju stanovništva, razvoju turizma, poticanju gospodarskog razvoja, očuvanju prirodnog okoliša i povećanju društvene kohezije.

Vlastitim istraživanjem i kroz razgovor s kolegama koji su uključeni u različite sportske aktivnosti u gradu došli smo do zaključka kako je projekt koristan za sportsku zajednicu i dobro prihvaćen od strane iste. Usvajanjem politike koju smo predložili, otvorile bi se mogućnosti za vanjsku uporabu prostora za sport i rekreaciju, što pogoduje sportašima, ali i svim građanima u našoj zajednici.

Република Српска, Регија Херцеговина

Гацко: Уз подршку начелника и предсједавајућег Скупштине Општине Гацко, ученици и ученице су на дневни ред наредне сједнице Скупштине ставили свој приједлог за усвајање Омладинске политике Општине Гацко

Ученици и ученице IV Г2 Средњошколског центра "Перо Слијепчевић" Гацко заговарају усвајање локалне омладинске политике. Подржао их је градоначелник, градски одборници и предсједавајући Скупштине Општине Гацко.

Ми смо се одлучили позабавити једним комплексним проблемом наше локалне заједнице, а то је „Невидљива омладина у општини Гацко“. Под појмом невидљива омладина подразумевамо недостатак омладинског активизма и одсуство системске бриге о популацији младих. Број младих из године у годину све више опада и ако се овај негативан тренд

настави, Гацко ће постати општина „стarih људи“. Будући да су млади главни носиоци друштвених промјена без којих нема опстанка ниједне локалне заједнице, одлучили смо покушати унаприједити њихов положај.

С тим у вези залажемо се за мјеру јавне политике која подразумева „Одлуку СО Гацко о доношењу омладинске политике општине Гацко“. Доношење поменуте политике је трајно системско рјешење, које има и законско утемељење, јер Закон о омладинском организовању РС прописује у члану 15. обавезу доношења

омладинске политике на нивоу града/општине.

Да би наша мјера била прихваћена од стране надлежних започели смо **кампању јавног заговарања** под слоганом: „Млади су будућност Гацка!“.

Обиљежили смо недељу младих. Израдили смо промотивни материјал, спроводили радионице у нашој школи о значају омладинског активизма, одржали јавни час на који смо позвали надлежне, реализовали смо хуманитарну акцију за социјално угрожене породице, те направили сандуче у које млади могу остављати поруке са приједлозима мјера које омладинска политика треба укључити, промовисали смо пројекат путем медија, организовали смо потписивање петиције, те **поднијели иницијативу Начелнику и Предсједнику СО Гацко да се донесе омладинска политика**.

Са представницима локалне власти одржали смо састанке, те заједно са њима припремили материјал за наредну сједницу на којој ће се наша иницијатива наћи на дневном реду. Лобирали смо код одборника за нашу мјеру и добили обећање да ће бити усвојена. А након што Скупштина донесе одлуку о изради омладинске политике, са представницима локалне власти и надлежних институција, интензивно ћемо радити на креирању адекватних мјера које ће укључити.

Mara Matkić, predstojnica Pododjela za predškolsko i osnovno obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH jedna je od prvih obučenih profesorica iz BiH za "Projekt građanin" praktičnu nastavu

Jedna ste od prvih obučenih profesorica i mentorica za "Projekt građanin" praktičnu nastavu. Kada danas obučavate nastavnike i nastavnice koja je prva naučena lekcija o ovom programu koju im želite prenijeti?

Prvu u nizu obuka za "Projekt građanin" prošla sam prije 23 godine. To je bila inicijalna obuka u trajanju od pet dana. Trener te obuke bio je Amerikanac i na samom početku, na veoma slikovit i praktičan način, objasnio nam je razliku između znanja, vještina i stavova, te zašto je potrebno svakom građaninu/građanki da zna, da ima razvijene građanske vještine i izgrađen stav, kako bi mogao/la aktivno i kompetentno sudjelovati u javnom životu.

Trener je došao u sportskoj opremi s košarkašom loptom. Pitao nas je: "Znamo li osnovna pravila po kojima se igra košarkaška utakmica"? Većina nas je potvrdno odgovorila. A on je onda pitao: "Znači li to da ste odlični košarkaši?"

"Ne," odgovorili smo.

"Ako znate pravila i ako usvajate vještine vođenja lopte, dodavanja lopte, postizanja koševa, jeste li onda odlični košarkaši?" neki su kazali da jesu, neki da nisu.

"Ako znate pravila i imate usvojene vještine, a pri tome niste timski igrač, ako se stalno prepirete sa sucima, suigračima, trenerom i pri tome stalno dobivate opomene suca ili isključenja, što znači da niste izgradili pozitivne stavove, jeste li odličan košarkaš?" Svi smo rekli da nismo.

Dakle, da biste bili odličan košarkaš, morate znati pravila, imati potrebne vještine i izgrađene stavove. Isto je potrebno i aktivnom građaninu/građanki, koji/a želi aktivno sudjelovati u javnom životu; Znati prepoznati probleme zajednice, te znati procedure za rješavanje problema, imati izgrađene vještine lobiranja, pregovaranja, suradnje, prezentiranja, te imati izgrađene pozitivne stavove prema drugom, drugačijem i zajedničkim potrebama - zajedničkom dobru.

Na obukama sam najviše vremena trošila na objašnjavanje javne politike i mjera javne politike, jer bez dobrog razumijevanja javne politike ne može se dobro uraditi "Projekt građanin" portfolio, ne možete sa sigurnošću ni izabrati problem koji treba biti riješen i u čijem će rješavanju biti promjena jedne ili više mjera javne politike.

Što je najveći izazov uspješne realizacije "Projekt građanin" praktične nastave. U čemu nastavnici, a u čemu učenici najviše griješe?

Najveći izazov je na pravilan način odabrati problem te poštujući procedure, pronaći realno, izvedivo rješenje, koje podrazumijeva rokove i poznate aktere među kojima trebaju biti i učenici.

Učenici griješe kad se bave globalnim problemima, koji se ne mogu riješiti na lokalnoj razini, a pogotovo ne preko noći, a mladi ljudi su nestrpjivi i žele da vide učinak svoga rada odmah i sad. Njihova rješenja često nisu moguća, jer zahtijevaju velika sredstva, a u realizaciji nema njihovog sudjelovanja, nego poslove i zadatke delegiraju drugima.

Nastavnici griješe jer ne prođu s učenicima prvi korak – izbor problema – na pravi način. Taj prvi korak često se i "preskače" što u velikoj mjeri otežava dalji rad. Nastavnici bi trebali da pomognu učenicima da njihov izabrani problem može biti riješen promjenom mjere javne politike tj. političkom, a ne društvenom akcijom, te da im objasne da učenici treba da se bave lokalnim problemima, čijim rješenjem popravljaju kvalitetu življenja; da se "Projektom građanin" problemskim zadatkom odista bavi cijeli razred, a ne par učenika, te da rad na "Projektu građanin" portfoliju podrazumijeva istraživački i terenski, a ne isključivo učionički rad.

Kako se, iz Vaše perspektive, mijenjao izbor tema i interesovanja učenika svih ovih godina?

U početku su to bile teme vezane za ovisnosti, fizičko nasilje u obitelji, zbrinjavanje pasa litalica, teme iz ekologije,

uglavnom globalne teme. Sada su to ipak lokalni problemi kao ta zvučna signalizacija u blizini škole, uređenje školskih dvorišta, kabineta i sl.

U prvom izdanju CIVITAS e-Novina čitali smo o tome kako je u Brčko distriktu BiH uvedena zvučna signalizacija u promet, što je bio rezultat "Projekt građanin" praktične nastave. Možete li se sjetiti još nekih značajnijih rezultata rada na ovom problemskom zadatku, kojima i danas možete svejedočiti u Brčko Distriktu BiH?

Evo nekih rješenja, koji su većim dijelom ili potpuno urađena:

- Zaštićena su stara stabla Ginko bilobe, koja i danas krase BDBiH.
- Izvršeno je nasipanje šumskih i njivskih puteva (90% realizovano tokom posljednjih godina).
- Povećana kvaliteta interneta i TV signala u mjesnoj zajednici Šatorovići (Izgrađen relej za mobilnu telefoniju).
- Imenovane ulice i kućni brojevi u mjesnoj zajednici Šatorovići (za sada su osigurana sredstva u Proračunu),
- Izvršena je rekonstrukcija sportskog terena kod škole i to ograde i tribina,
- Postavljeno nekoliko lansirnih rampi za protivgradnu zaštitu.
- Obnovljeni su bunari u zaseoku Maholjaši.

Tuzlanski kanton

Čelići – selo Humci: Učenici i učenice traže osnivanje Banke hrane na državnom nivou i predlažu program lokalne politike kompostiranja

Učenici i učenice VIIa Osnovne škole "Humci" iz Humca rješavaju problem siromaštva.

Ovu temu smo izabrali jer smatramo da je važno govoriti o problemu prekomjernog bacanja hrane dok većina naših građana živi na ivici siromaštva. Politika koju mi predlažemo treba se usvojiti na državnom nivou a tiče se **osnivanja Banke hrane BiH odlukom Parlamentarne skupštine BiH**, dok **na nivou lokalne zajednice predlažemo postavljanje posuda** na javnim površinama

za odlaganje hrane u svrhu kompostiranja.

Ako bi vlast usvojila predložene mjere hrana ne bi bila otpad i ne bi se zadržavala u kontejnerima, a ovom prilikom bi se nahranili oni koji su u stanju potrebe.

Da bismo dobili podršku javnosti sproveli smo kampanju edukacije učenika naše škole, a i građana. Podijeli smo brošure i osigurali podršku predstavnika lokalne zajednice.

Zeničko-dobojski kanton

Breza: Učenici i učenice traže od Općinskog vijeća Općine Breza i Skupštine Zeničko-dobojskog kantona usvajanje programa za reciklažu otpada

Učenici i učenice IX 3, Osnovne škole "Enver Čolaković" iz Breze bavili su se problemom reciklaže otpada.

Želimo dati svoj doprinos našoj maloj općini u rješavanju velikog problema nelegalne deponije i govoriti o značaju recikliranja otpada. **Politika koju predlažemo je Odluka o nabavci i postavljanju reciklomata** za sve škole općine Breza. Institucije koje treba da usvoje ovu politiku su **Općinsko vijeće i Skupština Zeničko-dobojskog kantona.**

Svoje rješenje predstavili smo gostujući u programu Radio Breza. Putem elektroničke pošte, obratili smo se zastupnicima u Općinskom vijeću i Skupštini kantona, koji će predstaviti našu inicijativu na slijedećem sastanku Općinskog vijeća i nekoj od narednih sjednica Skupštine Zeničko-Dobojskog kantona.

Република Српска, Регија Бања Лука

Залужани, Бања Лука: Ученици и ученице траже масовну стерилизацију, кастрацију и чиповање напуштених паса

Проблемом паса луталица бавили су се ученици и ученице Основне школе „Јован Дучић“ Залужани, Бања Лука.

Проблем паса луталица је проблем са којим се свакодневно сусрећемо и присутан је већ дуго низ година. Постаје све опаснији по сигурност, а и здравље како ученика, тако и других грађана.

За рјешавање овог проблема предлажемо масовну стерилизацију, кастрацију и чиповање паса. Добили смо подршку од надлежних органа, као и од медија. Са неким представницима власти смо већ обавили састанке, радили интервјуе, представили свој пројекат и тражили подршку. Предност ове мјере је смањење бројности паса луталица, већа сигурност за ученике и грађане, чистије улице, здравије и срећније животиње.

Tuzlanski kanton

Tuzla: Rješavajući problem nedovoljnih kapaciteta i velikih troškova postojeće mreže javnog prevoza, učenici i učenice zagovaraju promociju dolaska u školu biciklom i uspostavljanje školskih parkinga za bicikla

Učenici i učenice III d Srednje medicinske škole Tuzla promoviraju vožnju biciklom do škole i traže izgradnju školskih parkinga za bicikla.

Učenici u Tuzlanskom kantonu plaćaju najskuplju cijenu karte autobusnog prevoza u cijeloj BiH. Važno je naglasiti da naš kanton nema javni gradski prevoz, naime, trenutno uslugu prevoza vrši isključivo Gradski i

prigradski saobraćaj Tuzla, koji je privatizovan. Najveći problem u cijelom sistemu prevoza je to da je GiPS-u data mogućnost monopola i formiranja cijena onako kako to oni smatraju prikladnim.

Broj autobusa je sve manji, a cijene karti su sve veće, bez obzira na manju cijenu goriva što profit čini još većim.

Prvi prijedlog za parcijalno rješenje ovog problema jeste **promoviranje kulture korištenja bicikala u lokalnom javnom prevozu u našoj školi i u gradu Tuzla**. Mi smatramo da bi svih 14 srednjih škola u gradu Tuzla trebalo imati dobro isplaniranu **infrastrukturu za parkiranje bicikala**, ali smo se u prijedlozima mjera javne politike i planu akcije fokusirali na našu – Medicinsku školu u Tuzli. Dobro isplanirano školsko parkiralište u dvorištu škole nudi đacima-biciklistima mogućnost sigurnog i pristupačnog parkiranja. Kapacitet i vrsta parkirališta treba odgovarati potrebama đaka-biciklista. Uređeni školski parking smanjuje stopu krađe bicikala, čini tu školu pristupačniju biciklistima, te rasterećuje javne površine.

Drugi prijedlog javne politike jeste **uvodenje trolejbusa kao dugoročno rješenje**. Prednost ovog prijedloga predstavlja mogućnost stvaranja novih autobusnih linija za mjesta kojima je potrebno, te bi se smanjila gužva u saobraćaju.

Treći prijedlog jeste **subvencija dačkih karata**. Osnovno obrazovanje je besplatno samim tim treba tražiti veću subvenciju mjesečne karte od vlade. Subvencioniranje za učenike osnovnih škola bi se moglo vršiti iz općinskih budžeta, dok bi subvencioniranje mjesečnih karata za studente i srednjoškolce vršio kanton.

Posjetili smo **Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja** i obavili razgovor sa pomoćnikom ministra Bilalom Tulumovićem, koji smatra da na rješavanju ove problematike trebaju raditi zajedno: škole i prevoznici zajedno s Ministarstvom.

Također smo se obratili i nevladinim organizacijama “Klub potrošača TK” i inicijativi “Karton revolucija”, koje su podržale naš rad na projektu. Razgovor smo obavili i sa profesorom Ključanin Senaidom koji je u našoj školi zadužen za organizaciju rasporeda, te se kako sam kaže, godinama susreće sa problemom prevoza. Najvažniju podršku smo dobili od direktora Medicinske škole prof. Abida Begovića i Vijeća učenika Medicinske škole, u vezi **formiranja parkirališta za bicikle** u nekorištenom dijelu dvorišta Škole **kapaciteta 60-ak parkirnih mjesta**.

Zeničko-dobojski kanton

Tešanj: Pozivajući se na preporuku Ujedinjenih Naroda, učenici i učenice traže od entitetskih vlada i Vlade Brčko Distrikta da donesu svoje politike za mlade prijestupnike, počiniocice cyber nasilja

Učenici i učenice III b razreda Gimnazije "Musa Ćazim Ćatić" iz Tešnja, za svoj su istraživački rad u "Projekt građanin" praktičnoj nastavi odabrali problem cyber nasilja.

Naš razred je, izučavajući cyber nasilje, kao izuzetno raširenu i opasnu pojavu savremenog društva, **predložio mjere javne politike koje se zasnivaju na nekoliko nivoa postupanja.**

Prije svega, cyber nasilje najvećim dijelom pogada mladu populaciju, pa smo samim time krenuli od škole, kao prve instance djelovanja. Djelovanje škole treba da uključuje:

- **nove pravne akte škole,**
- **razvoj roditeljskih kompetencija,**
- **dostupnost usluge psihologa.**

Kada se radi o tretiranju maloljetnih počinioca cyber kriminala pozvali smo se na pravila Ujedinjenih nacija, koja na prvo mjesto stavljaju odgojne mjere i rad na popravku i preuzimanju odgovornosti mlade osobe. Vlade entiteta i Vlada Brčko Distrikta BiH treba da razviju politike za mlade prijestupnike, koje će se bazirati na pomenutim dokumentima.

Brčko distrikt BiH

Brčko: Učenici i učenice traže nova zakonska rješenja za zaštitu djece i mladih od pedofilije; Pozivaju na sukladivanje zakonskih rješenja distrikta i entiteta

"Ja sam samo dijete" simbolični je naziv istraživanja, u sklopu kojeg su učenici i učenice III 3 razreda Poljoprivredne i medicinske škole Brčko istraživali problem pedofilije.

Naš razred je za temu istraživanja izabrao pedofiliju. Nažalost, ovo je tabu tema o kojoj se u našoj zajednici ne priča i problem javne politike za koji nemamo dovoljno dobro

zakonsko rješenje. Upravo to nas je motivisalo da se pozabavimo ovim problemom.

Republika Srpska je 2018. uvela javni registar, a takođe u svom krivičnom zakonu ima član „Iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta“.

Federacija Bosne i Hercegovine je 2022. godine je usvojila nacrt zakona o posebnom registru osoba osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala prema djeci. S obzirom da se u krivičnom zakonu Brčko distriktu ne pominju ovi članovi u **inicijativi koju ćemo uputiti Vladi Brčko distrikta** planiramo tražiti **uvodenje Javnog registra i izmjene i dopune zakona**, gdje bi fokus stavili na povećanje postojećih kazni i uvođenje člana vezanog za „**Iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta**“.

Anketiranje srednjoškolaca naše škole pokazalo je da se **20% učenika već susrelo sa pedofilijom**, pa smo se odlučili za medijsku kampanju kojom ćemo razbiti tabu vezan za ovu temu i ovaj problem javne politike. Snimili smo emisiju, koje je emitovana u programu „Radio Brčko“, kako bismo predstavili ozbiljnost problema, njegov trend rasta i mjeru javne politike koju predlažemo kao rješenje. O ovom gostovanju i našem radu izvijestili su i drugi, lokalni mediji.

Република Српска, регија Бирач

Власеница: Као ефикасну мјеру борбе против педофилије, ученици и ученице предлажу обуку запосленика и запосленица МУП-а Републике Српске и увођење јединственог Јавног регистра на нивоу БиХ

Ученици III2 разреда фармацеутских техничара, Средњошколског центра „Милорад Влачић“ из Власенице такође истражују проблем педофилије.

За пројекат „Ја, грађанин“ сложили смо се да истражујемо проблем педофилије. Овај проблем је један од најзаступљенијих у друштву, сваке године расте број педофила, а **на интернету вреба чак 700000 педофила**. Сматрамо да су дјеца најосјетљивија популација и из тог разлога желимо да укажемо јавности на важност овог проблема, јер сваким

нашим скретањем погледа дијете трпи бол и вишеструка понижења.

Успостављање јавног регистра педофила би била најефикаснија мјера, али је проблем што би то захтјевало усвајање јединствених законских одредби на нивоу цијеле државе, јер у БиХ, унутар полицијских органа нема успостављен централни регистар евиденције насиља над дјецом.

Сматрамо да су и **едукације од стручних лица (МУП)** такође врло корисна мјера.

Директор наше школе је послао молбу МУП-у у Власеници, да у првој седмици маја мјесеца, када ће се у нашој школи реализовати Пројектна седмица, одрже презентацију која би имала циљ развијање свијести код јавности о проблему педофилије који постаје све присутнији.

Активности које смо спровели су:

- Анкетирали смо ученике и грађане о проблему педофилије;

- Посјетили смо надлежне установе с циљем прикупљања информација о овом проблему, а то су: МУП у Власеници, Одјељење за ментално здравље, Центар за социјални рад и школски психолог.
- дијелили летке јавности са поруком: „Немој ћутати, спаси себе и друге”.

Надамо се да ће овај наш мали допринос пробудити свијест јавности о проблему који је присутан у друштву.

Unsko-sanski kanton

Bihać: Učenici i učenice traže otvaranje prve bosanskohercegovačke Banke za matične ćelije

"Matične ćelije залог за будућност" naziv je portfolija "Projekt građanin/Projekat Ja građanin" praktične nastave učenika i učenica III d razreda Medicinske škole Bihać.

Ovu temu smo izabrali ponukani sve većim brojem djece oboljele od malignih bolesti. Smatramo da bi njihove šanse za ozdravljenje bile daleko veće da postoji efikasniji, zakonski uređen, sistem liječenja matičnim ćelijama u BiH. Zato predlažemo **smanjenje cijena deponovanja matičnih ćelija i osnivanje Banke matičnih ćelija na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.**

Mjere koje predlažemo smanjile bi broj teže oboljelih, spriječile mnogobrojne smrtnе ishode, educirale ljude o važnosti чувања matičnih ćelija, te potakle ih na isto.

U zagovaranju ove politike imamo podršku velikog broja građana, ljekara, ministra zdravstva našeg kantona Murisa Halkića,

premijera Mustafe Ružnića, genetičara, ginekologa, hirurga, kao i zastupnika iz različitih političkih opcija na svim nivoima vlasti.

Na ovu temu smo gostovali u programu RTV USK, a o nama su pisali i različiti portali. Pokrenuli smo online i uličnu peticiju, organizirali javnu tribinu na temu matičnih ćelija na kojoj su izlagači bile stručne osobe u ovoj oblasti.

***Младен Ђукић, редатељ и аниматор,
професор Академије умјетности у Бањој Луци
доноси препоруку анимираних филмова
за активне и одговорне грађане и грађанке***

"Home" (Хом) је дирљив и предивно израђен анимирани кратки филм који прича причу о дјевојчици и њеној породици која је присиљена да побјегне из свог дома због сукоба и насиља. Филм је произведен у партнерству са организацијом *Save the Children*, а његов циљ је **подизање свијести о искуствима дјеце избјеглица и важности заштите и подршке коју им треба пружити.**

Анимација је запањујућа, са реалистичним и увјерљивим стилем који приказује разарања рата и расељавања. Употреба боја и свјетлости је посебно ефектна, са топлим тоновима и сјајним блесковима који контрастирају са тамом и хаосом сукоба. Ликови су приказани са великом пажњом, а њихови изрази лица и говор тијела преносе широк распон емоција. Прича се приказује кроз очи дјевојчице, чија невина љепота и отпорност долазе до изражаја чак и у најтамнијим тренуцима. Филм успјешно преноси страх, неизвјесност и наду који су дио искуства избјеглица, а чини то са осјетљивошћу и емпатијом. **"Home"** је филм који морате погледати јер освјетљава хитно и важно питање. То је доказ моћи анимације да исприча важне приче и створи осјећај повезаности и разумијевања преко култура и граница. Топло препоручујемо свима који су заинтересовани за социјалну правду, људска права или моћ филма да остави позитиван утицај на свијет.

WATCH NOW

"Muchoyo" је очаравајућа анимирана серија, савршена за дјецу која воле авантуре и учење. Живописна и маштовита анимација серије сигурно ће привући пажњу младих гледалаца, док је едукативни садржај лукаво укључен у сваку епизоду да дјеца забавно и занимљиво уче о науци и технологији.

WATCH NOW

У овом изданју eNovina donosimo i prvu nagradnu igru. Vrijedne nagrade pripremljene su iz Solidarnog fonda naših uposlenica i uposlenika. Metodom slučajnog izvlačenja, imena dobitnika i dobitnica ovih nagrada, biraju se iz Baze registrovanih pretplatnika i pretplatnica e-Novina. Skenirajte QR kod i pridružite nam se!

SCAN ME

Srednjobosanski kanton / Kanton Središnja Bosna

Travnik: Učenici i učenice ukazuju na opasnost od obrušavanja fasade na starim i dotrajalim objektima u gradu; traže njihovu hitnu sanaciju

Učenici i učenice III 4 razreda Mješovita Tehnička škola Travnik kroz "Projekt građanin" praktičnu nastavu obrađuju temu "Obnova obrušenih zgrada u općini Travnik"

Ovu temu smo izabrali zbog jako velikog broja zgrada sa visokim rizikom od urušavanja. Institucija koja je nadležna za ovaj projekat je sama Općina, jer se svaka zgrada nalazi u njenom području. Želimo da sačuvamo građane, turiste i životinje od kobnih posljedica tih zgrada. Želimo podignuti svijest o opasnosti ovakvih objekata u gradu.

Saniranje vanjštine ovih zgrada je nešto što je trenutno nepochodno, jer time dobijamo boljitak kako na sigurnosti, tako i na estetici grada Travnika. S ovom inicijativom obratili smo se pomoćniku načelnika, šefu Službe za obnovu, izbjeglice, raseljena lica i stambene poslove Mati Jozaku i dobili pozitivne odgovore. Podršku smo dobili i u razgovoru s građanima, a s njihovom podrškom upoznali smo općinske vlasti.

Hercegbosanska županija / Kanton 10

Glamoč: Učenici i učenice traže od Općinskog vijeća rušenje stare zgrade škole i izradnju novih kapaciteta za odgoj, obrazovanje, sport i rekreaciju djece i mladih

Učenici i učenice Osnovne škole Glamoč rješavaju problem stare školske zgrade

Mjera javne politike koju predlažemo je Odluka o rušenju stare školske zgrade i izgradnji nove, sa sportsko - rekreativnim kapacitetima. Institucija koja treba da usvojiti

našu mjeru je Općinsko vijeće Općine Glamoč. Do sada podršku smo dobili od Vijeća roditelja, Uprave škole i vijećnika Općinskog vijeća.

Usvajanje ove mjere, vjerujemo, donijelo bi sigurniji boravak i ljepši izgled školskog

dvorišta, te bi se ostavila mogućnost za izgradnju novih kapaciteta za odgoj, obrazovanje, sport i rekreaciju, što bi posebno značilo djeci i mladima. O našoj inicijativi već smo razgovarali s predsjednikom Općinskog vijeća i načelnikom Općine Glamoč.

Bosansko-podrinjski kanton - Goražde

Goražde: Učenici i učenice traže donošenje Uredbe od strane Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde o hitnom izmještanju deponije na udaljeniji dio od grada i usvajanje kantonalnog Zakona o upravljanju otpadom

Učenici i učenice Mješovite srednje škole „Enver Pozderović“ iz Goražda izabrali su problem izmještanja deponije Šišeta.

Odlagalište „Šišeta“ smješteno je u udolini ispod brda Sjenokos na površini od 1,50 ha, a udaljenost odlagališta Šišeta od najbližeg naseljenog mjesta Površnica je 2 km. Ovo odlagalište nema urađen Plan prilagođavanja, ne postoje dozvole za korištenje. Dozvola za odlaganje otpada istekla je u decembru 2012. godine.

Ono što mi predlažemo jeste **donošenje Uredbe Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde o hitnom izmještanju deponije na udaljeniji dio od grada** – primjena i realizacija već postojećeg Prostornog plana BPK Goražde, u kojem su prepoznati problemi u oblasti upravljanja otpadom. Planiranje lokacija za deponije uključuje analize brojnih parametara koje za krajni cilj imaju smanjenje zagađenja i opasnosti za stanovništvo i životnu sredinu. Utvrđivanje lokacije za deponije je jedna od faza izgradnje koju je neophodno poštovati i koja podliježe specifičnim zakonskim i stručnim uslovima, kao i specifičnoj

proceduri obezbjeđenja podataka i iznalaženja optimalnih rješenja. Deponija se planira za vrijeme duže od 20 godina, ali može se planirati i za kraći period ako je potrebno.

Izuzev poslova upravljanja otpadom iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine, poslove upravljanja svim vrstama otpada, te određivanja lokacija i zemljišta u poslovima upravljanja otpadom i postrojenjima, obavljaju kantonalna ministarstva okoliša, u ovom slučaju **Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline Bosansko-podrinjskog kantona Goražde**.

Za realizaciju navedene politike razreda potrebno je izvršiti lobiranje na predstavnike vlasti kako bi podržali našu politiku tj. donijeli Uredbu o hitnom premještanju deponije Šišeta koja više nije ni legalna niti ima obilježje sanitarne deponije.

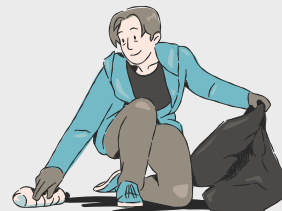
Nekoliko aktivnosti lobiranja je već poduzeto i uključivalo je

- Pisanje pisama vijećnicima Gradskog vijeća i poslanicima Skupštine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde;

- Potpisivanje peticija kojom građani potvrđuju svoju podršku našoj inicijativi za izmještanje deponije;
- Medijski pritisak na predstavnike vlasti, ali isto tako masovno ukazivanje na problem;
- Snimanje priloga za RTV BPK o štetnosti deponije, koja je iskorištena za lobiranje na predstavnike vlasti;

- Razgovori sa članovima Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, premijerom Edinom Čulovom i ministrom Bojanom Krunićem i
- Razgovor sa gradonačelnikom Ernestom Imamovićem.

Unsko-sanski kanton

Bosanska Krupa: Učenici i učenice traže veće nadležnosti za inspekciju i javno komunalno poduzeće, te strožije kazne za one koji nepropisno odlažu otpad

Učenici i učenice III i razreda Opće gimnazije "Bosanska Krupa" u "Projekt građanin" praktičnoj nastavi istražuju problem zagađenog okoliša svoje zajednice.

Anketirali smo građane Bosanske Krupe.

Njih **93% brine o očuvanju okoliša**, a **kao najveću prijetnju zdravlju ljudi i životne sredine vide zagađen zrak**. Naši sugrađani smatraju da su vodni resursi, rijeke, potoci, jezera najviše ugroženi neprimjerenim odlaganjem otpada. **36,1% anketiranih građana ocjenjuje rad nadležnih organa nedovoljno efikasnim** i smatra da preduzeće nadležno za javnu čistoću treba više brinuti o očuvanosti okoliša u našoj sredini. **68,5% građana smatra da su građani Unsko - sanskog kantona nedovoljno osvješteni i informisani** o svim mogućim posljedicama zagađenja okoliša po njihovo zdravlje.

U potrazi za najboljim rješenjem ovog problema, obavili smo i razgovor sa gradonačelnikom Bosanske Krupe, gospodinom Arminom Halitovićem. Smatramo da je potrebno:

- povećati ovlasti i angažovanje radnika Komunalnog preduzeća,

- provesti medijsku kampanju za osvještavanje građana,
- insistirati na očitovanju vlasti po pitanju uvođenja strožijih mjera,
- uvesti aparate za reciklažu plastičnih flaša (RECIKLOMAT),
- sprovesti javne akcije čišćenja,
- otvoriti reciklažno dvorište,
- edukovati: održavati radionice o zaštiti okoliša u osnovnim i srednjim školama,
- kapacitete rijeke Une iskoristiti za obuku ronionika,
- razviti kanalizacionu infrastrukturu, postaviti filtere na dimnjacima tvornica (fabrika) i cijevima otpadnih voda iz poljoprivrednih domaćinstava i
- povećati proizvodnju različitih proizvoda koji su upakovani u ambalažu koja se može reciklirati.

Razgovarali smo s Ivanom Sajevićem, pomoćnikom ministra obrazovanja Vlade Kantona Središnja Bosna

Možete li s našim čitateljima i čitateljicama podijeliti svoju motivaciju za izravno i aktivno sudjelovanje u politici?

Interes prema politici javio se još u srednjoj školi, ponajviše zbog predmeta Politika i gospodarstvo, Demokracija i ljudska prava te mog tadašnjeg profesora Sretena Tarabe. Na koncu sam iz ovoga nastavnog predmeta uzeo temu za maturalni rad, "Trodioba vlasti u državi".

Već kroz srednju školu započeo je moj društveni angažman, a osnovni motiv ulaska u politiku bio je **mogućnost sudjelovanja u donošenju odluka**, jer uz sav entuzijazam koji sam zajedno s velikim brojem mladih ljudi ulagao u kulturna, sportska i razna druga događanja u našoj sredini, uglavnom smo ovisili o odlukama koje su donosili drugi. Jako je teško utjecati na određene procese, ako niste u situaciji sudjelovati u donošenju odluka.

Kao predsjednik tada krovne mreže omladinskih organizacija u Središnjoj Bosni, Omladinske inicijative Središnje Bosne, zajedno sa suradnicima inicirao sam implementaciju jednog vrlo zanimljivog projekta, koji je kompatibilan s Europskom poveljom u sudjelovanju mladih na lokalnom i regionalnom nivou. Naime, **uspjeli smo osigurati u općinama KSB pozicije zastupnika mladih**, koji su dolazili na prijedlog članica naše mreže. Jedan od tih zastupnika sam bio i sam, što je dodatno potaknulo moj interes za bavljenje politikom.

Nakon nekoliko godina započeo sam s političkim angažmanom. Prilikom prvog pojavljivanja na kandidacijskoj listi izabran sam u Općinsko vijeće Vitez, a već dvije godine nakon i kao zastupnik u Saboru Kantona Središnja Bosna.

Često ističete partnerstvo građana i vlasti, na lokalnoj razini. Zašto je, za vas, značajna politička pismenost svih?

Naša demokracija je jako mlada i upravo stoga je bitno da građani, ali i njihovi politički predstavnici, budu educirani i razviju političku pismenost. Često smo svjedoci kako se nevladin sektor doživljava kao antivladin ili pak kako se poistovjećuju svi politički čimbenici. Dodatne poteškoće stvara složenost državnog uređenja Bosne i Hercegovine što građanima stvara dodatne tegobe prilikom razumijevanja političkih procesa.

Prevažno je da vlast i građani budu partneri u rješavanju problema, ali i kreiranju novih vrijednosti u zajednici. Za ljubav je potrebno dvoje, tako je i ovdje. Dakle, to podrazumijeva spremnost na razgovor, kompromis i želju za iznalaženje te realizaciju optimalnih rješenja. Nema iskrenog partnerstva s figom u džepu,

posebno je značajno povjerenje. Upravo iz tih razloga važna je politička pismenost građana, ali usudujem se kazati i predstavnika vlasti.

Isticanje uloge građana kao jedinki ili grupe na snažan način afirmira vrlo značajno načelo koje je vrlo važno suvremenoj Europi, a to je supsidijarnost. **Cilj načela supsidijarnosti je donošenje odluka na razini što bližoj građanima.** Ovo načelo ističe čovjeka u prvi plan, kao i njegovo značenje, odgovornost za vlastiti život, ali i za dobrobit zajednice kojoj pripada. Građanin koji je spreman i sposoban preuzeti tu vrstu odgovornosti ima priliku postati adekvatnim sugovornikom pa i partnerom vlasti.

Koliko i zašto je važno da građani razumiju i razlikuju što je politika, političko učešće, a što političke stranke ili političari kao pojedinci?

Milijun puta sam ponovio kako grad ne čine zgrade, nego ljudi. Tako je u gospodarstvu, kulturi, sportu pa i politici. Politika je dobra i časna onoliko koliko su ljudi koji se njome bave dobri, radišni i časni. Duboko sam svjestan da nije sve idealno, ali da bi se promjene dogodile svi trebamo dati doprinos, zapitati se što mi možemo učiniti da se stvari promjene. Konstruktivna kritika je uvijek dobrodošla, međutim neki su spremni kritizirati generalno sve, pogotovo kada je politika u pitanju. Ali, dok god ne uspijemo razgraničiti gore navedene pojmove teško ćemo biti u prilici mijenjati postojeće narative.

Često razmišljam o tomu kako nam malo nedostaje da bi bili sretni. Politika mora učiniti sve što može, ali to mora biti sinergija s narodom, ali i obratno. Prebitno je da to prepozna i narod te da priliku onima koji mogu odgovoriti na izazove s kojima se suočavamo. Uvijek ima netko tko zaslužuje i

vrijedan je povjerenja. Često se kaže da je to obveza, no radije koristim termine pravo i privilegija. Ipak, da bismo bili u prilici izabrati one najbolje onda bismo trebali znati na ispravan način valorizirati njihov rad i doprinos, kao i poznavati osnove politike. Da do kraja pojednostavim, ne možemo kriviti općinskog vijećnika zbog nekog zakona koji je donesen u Parlamentarnoj skupštini BiH ili nekog zastupnika s državnog nivoa zbog odluke koju je donijelo općinsko vijeće.

Zalažete se za mlade i često u kontekstu osnaživanja mladih spominjete značaj kulture. Možete li pojasniti povezanost kulture i političke pismenosti?

Kultura, a naposve kazalište, često progovara o problemima u društvu i mnoge teatarske skupine rade predstave koje su društveno angažirane. Na taj način, prije svega mladi, vrlo objektivno i racionalno mogu pristupiti određenom problem, a onda tako i snaže svoju političku pismenost.

Kulturne organizacije su mjesto gdje se mladi ljudi osjećaju sigurno i bez dileme djeluju poticajno za njihov društveni angažman. Tim više, uzmemo li u obzir činjenicu da je kultura uglavnom na marginama, tako da se mladi ljudi u organizacijama koje se bave kulturnom produkcijom pretvaraju u čarobnjake, koji na najbolji mogući način demonstriraju kako se, vrlo često, iz malo ljubavi i entuzijazma mogu stvoriti nevjerovatne stvari. Vjerujem da ne trebam naglašavati koliki je motiv takvih mladih ljudi za djelovanje i društveni angažman. Upravo ti

mladi ljudi mi ulijevaju vjeru da ima nade za Bosnu i Hercegovinu te da će oni biti lokomotiva koja će jednog dana povući našu državu snažno naprijed i pozicionirati ju tamo gdje pripada, **u zajednicu europskih obitelji**.

Utemeljitelj ste Gradskog kazališta mladih Vitez, proglašeni ste i za najaktivnijeg zastupnika. Koliko je sve što ste radili u i za kazalište doprinijelo da se osjećate osnaženim za javno djelovanje?

Posebno sam ponosan na Gradsko kazalište mladih Vitez, čiji sam utemeljitelj i voditelj. Gradsko kazalište mladih Vitez postalo je kulturni brend Viteza i Središnje Bosne. Tijekom posljednjih nekoliko godina imamo više od 100 aktivnih članova, nekoliko njih je završilo glumačku akademiju, a neki su na završnim godinama. Iza nas je više od 70 premijera, više od 1000 raznih nastupa, a slovimo kao jedno od najuspješnijih amaterskih kazališta, ne samo u BiH, nego i zemljama okruženja. Kazalište je u velikoj mjeri utjecalo na mene, definitivno doprinijelo da se osjećam osnaženim za javno djelovanje, ali i da čvrsto ostanem na zemlji. Velike zasluge za ono što danas jesam pripadaju mojoj kazališnoj obitelji i na tome, ali i na njima samima sam beskrajno zahvalan. Volim vjerovati kako sam uspio doprinijeti tomu da smo izgradili jednu iznimno zdravu organizaciju, mlade ljude bez predrasuda i stereotipa, koji su meni odličan korektiv i pokazatelj kako bih ostao na pravom putu. Mišljenja sam kako je netko uspješan onoliko koliko je okružen kvalitetnim i uspješnim osobama, a ja sam nastojao, vjerujem i uspio, stvoriti vrlo kvalitetan krug ljudi oko sebe.

Ovdje se želim vratiti na vaše prethodno pitanje. Politika i društvo, odnosno građani ne trebaju biti suprostavljeni, nego partneri u

rješavanju određenih problema u zajednici. Naravno, nikad nisam involvirao politiku u samo kazalište, ali sam često osluškivao glas mladih ljudi koji su kroz kazalište progovarali i problemima koji ih tište i na taj način nastojao djelovati kroz politiku, što je između ostalog doprinijelo da budem najaktivniji zastupnik u Saboru Kantona Središnja Bosna.

Za kraj, imate li poruku za naše čitatelje i čitateljice?

Mladi ljudi su često nezadovoljni statusom u društvu, a opet s druge strane prevladava mišljenje kako se svi pokušaji mladih ljudi za promjenama stanja na bolje svode na razgovore uz kave. Nije dobro generalizirati, mišljenja sam da je svatko od nas u konačnici sam „krojač svoje sreće“. Na žalost, pojedini mladi ljudi, vrlo često opravdano, svoje neuspjehe, loše odluke ili nezainteresiranost pravdaju lošim stanjem u društvu, politici, generalno državi. Opet, s druge strane trebamo biti svjesni kako se ništa neće promijeniti samo od sebe. Sve vrijeme tvrdim kako se treba uključivati u organizacije civilnog društva, političke stranke... preuzeti inicijativu i pokušati mijenjati svijet nabolje. To je moja poruka i za vaše čitatelje i čitateljice.

Zeničko-dobojski kanton

Zenica: Učenici i učenice traže od Vlade Zeničko-dobojskog kantona Odluku o uvođenju besplatnog obroka u svim osnovnim školama

Učenici i učenice IX razreda, Osnovne škole „Skender Kulenović“ Zenica bavili su se problemom ishrane djece u školama.

Ove školske godine naš razred odabrao je problem „Isхрана djece u školama“. Do takvog izbora je došlo nakon antropometrijskih mjerenja u školi i pokazatelja da više od **30% nas, ima prekomjernu tjelesnu masu i oko 10% njih su pothranjeni**. Manje od 1% učenika ponese sebi užinu od kuće, koja uglavnom ne spada u zdravu ishranu. Neki učenici užinu kupuju u školskoj prodavnici, koja također nudi nezdravu hranu. Nažalost, učenici koji nemaju novca, često ostaju bez obroka.

Da bismo promijenili ovakvo stanje i ublažili posljedice koje proizilaze iz njega, naš razred je **predložio Vladi Zeničko-dobojskog kantona** da donese **Odluku o uvođenju besplatnog obroka u svim osnovnim školama kantona**.

Realizacijom naše mjere, smanjile bi se socijalne razlike među djecom, smanjilo bi se vršnjačko nasilje u školama, kod učenika bi razvili pozitivne higijenske i kulturne navike, povećao bi se stepen razumjevanja potrebe za zdravom ishranom i ono najvažnije, smanjila bi se vjerovatnoća oboljenja uzrokovanih nepravilnom ishranom. Podršku smo dobili od Vijeća učenika, jer udruženi predstavljaju ogromnu snagu i mogu promijeniti što god žele i naše ministricе za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Draženke Subašić.

Република Српска, Регија Приједор

Србац: Ученици и ученице траже допуну Стратегије развоја Општине Србац, за период од 2022. до 2028. године, у дијелу који се тиче Заштите животне средине и предлажу ефикасније начине за програм одлагања и збрињавања отпада у општини Србац

Проблемом очувања околиша бавили су се ученици и ученице Основне школе "Јован Јовановић Змај" из Српца.

Ову тему смо изабрали јер код нас у Српцу је ситуација таква да смећа и дивљих депонија имамо посвуда.

За политику разреда изабрали смо **допуну Стратегије развоја општине Србац** од 2022. до 2028., односно дијела који се тиче заштите животне средине и који се односи на одлагање и збрињавање отпада који је недовољно разрађена.

Да би наша мјера заживјела и дошло до допуне дијелова по питању отпада у Стратегији развоја Општине Србац до 2028. године, наш акциони план смо разрадили у неколико фаза, а до сада смо имали јавну презентацију проблема загађења животне средине. Изложбу смо урадили у школи као и на огласној табли испред Скупштине општине Србац. Презентацијом смо истакли најбитније узрочнике и посљедице непримјереног одлагања отпада, те како одвајати смеће по врстама и тако приступити рециклажи. При изради презентације имали смо помоћ наставника биологије, географије и чланова еколошке секције наше школе. Изложба је у току и надамо се да ће уродити плодом. Грађане смо информисали и путем друштвених мрежа Фејсбук и Твитер, Радио Српца, Србачких новина и новина "Глас Српске", израдили смо брошуре са еко ознакама Српца.

Добили смо подршку Савјета ученика и Савјета родитеља. Обратили смо се такође и Наставничком вијећу да одобре организовање Еко дана у школи. Петицијом смо покушали утицати на представнике локалне власти да измјене постојећу ситуацију и израде План управљања отпадом у оквиру рада и Стратегије развоја Скупштине општине Србац.

У другој фази чекамо подршку директора за покушај рјешавања овог проблема у нашој школи, а Наставничко вијеће би требало да подржи нашу иницијативу да се у мају организује Еко седмица. Покушали смо, такође, да лобирамо начелнике одјељења Скупштине општине Србац, председника Скупштине општине Србац и одборнике не би ли дошло до допуне и измјене Стратегије развоја општине Србац односно њеног дијела "Заштита животне средине". Ова фаза је у току и надамо се скорој реализацији јер нам је крајњи циљ чист Србац и његова околина, односно здрав живот достојан човјека, а не гушење у властитом смећу, као што је досад била ситуација.

Zapadnohercegovačka županija

Ljubuški: Učenici i učenice traže da Vlada Županije Zapadnohercegovačke izdvoji sredstava iz proračuna za opremanje škola, njihovih učionica i laboratorija

Problemom neadekvatne opremljenosti škola na području Ljubuškog bavili su se učenici i učenice "Gimnazije Ljubuški".

Problem koji istražujemo je neadekvatna opremljenost škola na području Ljubuškog. Izabrali smo ovu temu kako bi unaprijedili obrazovne uvjete za sve učenike. Politika koju smo predložili kao rješenje problema je **Odluka resornog ministarstva prosvjete i grada Ljubuškog kao osnivača škola o izdvajanju sredstava iz proračuna Grada i Županije Zapadnohercegovačke** za financiranje školskih laboratorija.

Potporu su nam pružili profesora, drugi učenici i roditelji. Do sad smo se obratili gradonačelniku grada Ljubuškog, ravnatelju Gimnazije Ljubuški, Vijeću roditelja naše škole i od njih dobili potporu za svoju inicijativu. U nastavku planiramo razgovarati s ministricom prosvjete naše županije.

Република Српска, Регија Семберија

Лопаре: Ученици и ученице упутили захтјев имовинско правној служби Општине Лопаре за доношење Одлуке о постављању оgrade око школског објекта и уређење школског дворишта зеленишом и украсним биљкама

Ученици Основне школе "Свети Сава" Лопаре у школској 2022./23. години, препознали су, анализирали, истраживали и тражили могућност рјешавања проблема школског дворишта.

Постојећи проблем (не)уређења школског дворишта наше школе ријешили смо

упућивањем захтјева Имовинско правној служби Општине Лопаре, која треба да донесе одлуку о постављању оgrade око школског објекта и уређење школског дворишта зеленишом и украсним биљкама. Предложену мјеру јавне политике подржали су директор школе,

радници школе, ученици општине Лопаре, родитељи и чланови Наставничког вијећа.

До сада смо napravili више интервјуа са уопсленицима наше школе (директор, предагог и психолог), те смо обавили интервју и са начелником за привреду и друштвене дјелатности Општине Лопаре, господином Жељком Керовићем. Пројекат ће бити ријешен средствима школе, Министарства просвјете и културе Владе Републике Српске, Општине Лопаре и уз подршку родитеља. С поносом можемо рећи да су мањи радови на зеленим површинама почели.

Srednjobosanski kanton - Kanton Središnja Bosna

Bugojno: Učenci i učenice traže strožije kazne za nepropisno odlaganje otpada

Učenci i učenice IXc Prve osnovne škole Bugojno žele sugrađanima i sugrađankama pružiti čišće i zdravije okruženje.

Naša tema istraživanja iz oblasti je ekologije. Bazirali smo se na razvrstavanje otpada, poštivanje pravila o bacanju smeća, postavljanje novih kontejnera za otpad i čišćenje okoline od smeća. **Predlažemo da se uvedu strožije kazne za nepropisno odlaganje otpada**, jer ljudi ne poštuju trenutna pravila.

Do sada smo obavili sastanke sa komunalnom inspekcijom, te sa javnim komunalnim preduzećem Bugojno i oni su rekli da će nam pomoći sa izvedbom našeg cilja.

PEKO-FORMA d.o.o. Bugojno nam je donirala kontejnere koje smo postavili ispred naše škole, a planiramo postaviti panoe u gradu koji će upozoravati na odlaganje otpada na prikladna mjesta, te organizovati odjeljenja koja će svake sedmice čistiti okoliš.

Istinski se nadamo se da ćemo ispuniti naše zadane ciljeve i da ćemo pružiti ljudima ugodnije mjesto za život.

Kanton Sarajevo

Sarajevo: Učenici i učenice traže novu politiku Ministarstva za odgoj i obrazovanje koja će tretirati problem stresa kojem su izloženi oni i njihovi vršnjaci i vršnjakinje

Učenici i učenice Osnovne škole "Isak Samokovlija" u Sarajevu traže od Ministarstva odgoja i obrazovanja Vlade Kantona Sarajevo sistemsko rješenje za problem kontinuirane izloženosti stresu.

Predlažemo uvođenje nove politike koja bi uključivala poticanje mentalnog zdravlja i dobrobiti učenika, s učinkovitim strategijama za upravljanje stresom, kao što su meditacija, vježbe disanja, joga, tjelesna i društvene aktivnosti, podrškom psihologa i **"Plavim telefonom"** kao brojem na koji se učenici mogu obratiti za pomoć.

Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Vlade Kantona Sarajevo bi trebalo usvojiti ovu politiku, a potpora bi dolazila od roditelja, nastavnika, psihologa, liječnika, zajednica i lokalnih dužnosnika.

Ova politika bi donijela pozitivne promjene u školstvu i dugoročno smanjila troškove liječenja i druge nepoželjne posljedice koje proizlaze iz nepravilnog upravljanja stresom.

Kanton Sarajevo

Sarajevo: Učenici i učenice predlažu nove eko-politike za borbu protiv zagađenja zraka u Sarajevu

Učenici i učenice III5 razreda Srednje ekonomske škole Sarajevo svjesni su da je zagađenost zraka Kantona Sarajevo sve veći problem. O ovom problemu žele osvijestiti i druge i riješiti problem sistemski.

Anketirali smo građane različitih dobnih skupina, spola, zanimanja i imovinskog stanja. **Čak 92% ispitanika smatra da je zrak u Kantonu Sarajevo opasan po život građana.** Naši prijedlozi za rješavanje ovog problema su, prije svega, uvođenje edukativnog sadržaja vezano za ovu temu.

Obratili smo se Ministarstvu za odgoj i obrazovanje Vlade Kantona Sarajevo i nadamo se da će nas podržati u realizaciji našeg plana.

Predlažemo i **intenzivno pošumljavanje**, u koje **organizirano treba uključiti učenike osnovnih i srednjih škola** Kantona Sarajevo. Za našu inicijativu dobili smo i podršku Ministarstva privrede Vlade Kantona Sarajevo.

Kroz intervju sa sugrađanima i stručnjacima došli smo i do drugih mogućih rješenja koji se odnose na uvođenje električnih automobila, zabranu vožnje automobila s niskim EURO standardom, uvođenje ložišta na struju i plin, a odbacivanje uglja, pošumljavanje okolnih područja kotline, povećanje prevoza električnim romobilima, biciklima i javnim gradskim prevozom, kao i ekološku edukaciju građana, koja je neophodna za rješavanje ovog problema. Saradivali smo sa zajednicom i samim tim stvorili kvalitetnu saradnju sa lokalnim

nivoom vlasti. Podržali su nas i ugledni sarajevski stručnjaci, profesor Vedran Zubić, dr.sc. Haris Fazlagić, meteorolog Nedim Sladić i predstavnicima stranaka u predstavničkim tijelima vlasti.

Ovo je bio jedan projekt koji je od nas tražio ozbiljnost pri obavljanju zadatka i to je bio jedini način da bi shvatili važnost problema i dali svoj udio u njemu.

Република Српска, Регија Бања Лука

Градишка: Ученици и ученице траже од Републичког педагошког завода Републике Српске увођење едукативних садржаја за средњошколце, којима ће се превентивно дјеловати на нежељене, малолетничке трудноће

Ученици и ученице Гимназије Градишка сматрају да је недовољна сексуална едукација један од битнијих проблема њихове генерације, због чега кроз пројекат "Ја грађанин" поручују – Уведимо сексуално образовање у школе.

Адолесценти данас веома раније ступају у први сексуални однос, а при том немају одговарајућу подршку. Недостају одговарајући сервиси који су прилагођени њиховим потребама. Едукација о сексуалности у формалном образовању не постоји, а вршњачка едукација и програми које спровode организације цивилног друштва због недостатка финансијских средстава немају континуитет. Бавећи се овом проблематиком сазнали смо да су на овај проблем скренули пажњу и Омбудсмен за дјецу Републике Српске.

Политика нашег разреда се првенствено односи на дјеловање на Републички педагошки завод Републике Српске (РПЗ РС). Од стране нашег одјељења треба да се упути молба РПЗ да у свим средњим школама буду обавезна барем по два предавања у првом и два предавања у другом полугодшту, како би се ученици на бољи начин упознали с темама полно преносиве болести, ране трудноће, које ће им бити предочене од стране стручних лица, те да школе буду обавезне да извјештај о спроведеним едукацијама шаљу РПЗ РС на крају сваког полугодишта.

Једна од политика нашег разреда, у договору са директорицом школе, јесте да у току рада одјељенске заједнице буду предавања од стране стручног лица. Предавања треба да прате програм рада одјељенске заједнице за сваки разред, односно да буде обавезно барем једно предавање у првом и једно у другом полугодишту.

Политика нашег разреда се односи и на то да се у свим средњим школама уведе предмет Репродуктивно здравље, како би се ученици едуковали у континуитету све четири године образовања.

Политика нашег разреда се односи и на превенцију и међусобну сарадњу школе, родитеља, заједнице, медија, невладиних организација али и сарадња са привредним субјектима за подржавање активности везаних за ову проблематику.

У договору са директорицом и управом школе планирамо да наш пројекат представимо на Савјету ученика, родитеља и Наставничког вијећа, на часовима одјељенске заједнице и да сваког 4.9. обиљежимо Свјетски дан полног здравља. Наш пројекат до сада су подржали управа школе, невладина организација „Мост“, представници медија, гинеколози који су запослени у ЈЗУ Болница Градишка и представници Градске управе града Градишка. Наша акција је пропраћена и на инстаграм страници наше школе.

Оно што смо до сада урадили јесте да смо у нашем амфитеатру организовали предавање на ову тему које је држао психолог Мирослав Гајић, а на којем су били присутни ученици других и четвртних разреда. Предавање је одржала и гинекологиња Бранкица Кукољ, а њеном предавању су присуствовали ученици првих и других разреда.

Били смо у посјети доктору Душану Вукоти, начелнику одјељења за гинекологију и акушерство ЈЗУ БОЛНИЦЕ ГРАДИШКА.

Hercegovacko - neretvanski kanton/županija

Mostar: Učenci i učenice traže modernizaciju udžbenika za bolju i kvalitetniju budućnost obrazovanja

Krenimo u korak s budućnošću – poručuju učenici i učenice Srednja turističko-ugostiteljska škola Mostar.

Uvjeti učenja i obrazovanja mijenjaju se iz godine u godinu, ali udžbenici često ostaju iste. Zastarjeli udžbenici mogu ograničiti učenje, a razlozi zbog kojih ih već nisu zamijenili novim odnose se na nedostatak novca za izdavanje novih, nedostatak stručnosti za pisanje novih udžbenika i poteškoće u koordinaciji rada između vlade, izdavača i škole.

Naše mjere javne politike su:

- Poticanje vlade da osigura finansijska sredstva za redovitu reviziju i ažuriranje udžbenika;
- Postizanje digitalizacije nastavnog sadržaja;
- Edukacija nastavnika i učenika o važnosti korištenja suvremenog nastavnog materijala;
- Poticanje izdavača udžbenika na redovitu reviziju i ažuriranje, te
- Uspostava sustava praćenja i kvalitete udžbenika.

Mi kao učenici želimo kvalitetno i suvremeno obrazovanje. U radu ovoga projekta dobili smo potporu Zavoda za školstvo, Uprave naše škole i profesora. Uradili smo intervju sa savjetnicom Zavoda za školstvo, Gracijelom Marijanović i proveli anketu na ovu temu, u kojoj su ispitanici bili naši profesori i učenici naše škole.

Hercegovačko - neretvanski kanton/županija

Konjic: Problem dotrajalih udžbenika žele riješiti i gimnazijalci i gimnazijalke iz Konjica

Učenici i učenice Opće gimnazije Konjic vjeruju da je kvalitet udžbenika ključan faktor uspjeha obrazovanja.

Naša tema odnosi se zastarjelost udžbenika u srednjim školama. **Tražimo od Vlade da donese Odluku o formiranju stručnog tima za analizu sadržaja i poboljšavanje sadržaja udžbenika.** Nadležna institucija za usvajanje naše politike je ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Vlade Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Do sada smo anketirali učenike o ovom problemu, razgovarali sa pedagogom i psihologom u našoj školi, sa predstavnicima udruženja pedagoga grada Konjica i sa predmetnim nastavnicima i direktoricom naše škole.

Planiramo razgovor sa centralama političkih stranaka, koje imaju zastupnike u Skupštini Hercegovačko - neretvanskog kantona i nevladinim organizacijama koje u svom programu imaju edukaciju.

Planiramo gostovanje na radiju Konjic i intervju s urednikom portala Novikonjic.ba.

Република Српска, Регија Добој

Добој: Ученици и ученице траже увођење Програма дневног боравка у школама

Ученици и ученице IIIз разреда Медицинске школе Добој за своје вршњаке и себе желе обезбједити простор у којем ће бити најбоље верзије себе.

Медицинска школа Добој велика је школа, што бројем ученика и ученица, што величином зграде. Тренутно школу похађа 521 ученика, распоређених у 20

одјељења. Велики број ученица и ученика припада популацији коју популарно зовемо „путници“. Током рада на пројекту "Ја грађанин" ученици су процијенили да велики број њих због превоза возом и/или бусом у ходницима школе и око школе проводе доста времена ради чекања превоза или ранијег доласка на наставу, због чега предлагемо формирање дневног боравка под кровом школе.

Зато нам је циљ створити сигурно мјесто за учење, игру, социјализацију, одмор и рекреацију, као и угодан и користан боравак у школи и када ученици нису на настави, а тиме бисмо могли оснажити младе у подручју социјалних и грађанских компетенција.

Добили смо подршку управе школе, Савјета ученика, наставничког вијећа. Неопходна нам је подршка локалне заједнице да би се направила таква просторија или одређени грађевински захвати на школи, да би се осигурао простор за реализацију пројекта. У прилог нам иде то да школа обилује простором у коме се одвија савремена и квалитетна настава, има модерно уређену спортску дворану, мини ботаничку башту са ароматичним биљем и учионицу на отвореном.

Обавили смо разговоре са управом школе, педагошком службом, наставницима и ученицима из наше школе. Писменим анкетним упитником анкетирали смо ученике наше школе. Упитили смо писма са нашом иницијативом представницима власти.

Предности наших мјера су велике јер, ако се реализују, а надамо се да хоће, генерације које долазе после нас биће нам, надамо се, захвалне и слиједиће наш пут.

***Razgovarali smo s Amirom Borovac
prosvjetnom inspektoricom Ministarstva
za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport
Bosansko-podrinjskog kantona Goražde***

Radite u Ministarstvu za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde. Prema Vašem mišljenju, kakav je interes učenika, nastavnika i škola za "Projekt građanin" praktičnu nastavu?

Bosansko-podrinjski kanton Goražde je jedan od pionira kad je u pitanju institucionalno, sistemsko i zakonsko uvođenje nastavnog predmeta "Građansko obrazovanje" za učenike osnovnih škola i predmeta "Demokratija i ljudska prava" za učenike srednjih škola tako da je opšti utisak da učenici vrlo rado prisustvuju časovima ovih predmeta i aktivno učestvuju u realizaciji praktične nastave koju vide kao dodatno iskustvo prožeto znatiželjom i neizvjesnošću. **Sve osnovne i srednje škole učestvuju u takmičenju**, nastavnici se temeljito pripremaju sa učenicima nudeći iz godine u godinu različite teme, inovativne prakse, nove poglede na različita rješenja i alternativne mjere javne politike za naš grad i kanton.

Pripremate se za online takmičenja sa live/uživo izlaganjima. Kako ocjenjujete da su učenici i nastavnici prihvatili ove promjene?

Da, izazovno je, ali i veoma važno što će ove godine učenici imati priliku da, pored online izlaganja svoje teme, prate izlaganja drugih ekipa. Tako će moći upoznati rad drugih učenika i učenica i na kritički način se osvrnuti na svoju prezentaciju i prezentacije

drugih timova. Konekcija između ekipa je važan segment, kao i ta povratna informacija, komentar koji će dobiti od sudija i koji će sigurno imati veliku ulogu u njihovom budućem radu na projektima koje su odabrali za istraživanje i javno zagovaranje.

Ono što možda naši čitaoci ne znaju jeste da ste i Vi alumna ovog programa. Bili ste učenica Projekt građanin takmičenja. Kako danas gledate na to iskustvo?

Nekada davno kada je Projekt građanin bio još u formi sekcije bila sam među prvim generacijama koje su imale to iskustvo učenja. Za stari sistem obrazovanja, koji je minimalno nudio slobodu iznošenja mišljenja, debate, rasprave, kritički osvrt, ovaj novi model rada sa učenicima bio je izazovan, interesantan i svi učenici su bili motivisani da učestvuju.

I kao učenica i kao uposlenica Ministarstva, da li vidite neke konkretne promjene u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, koje su rezultat rada učenika na problemskom zadatku "Projekt građanin" praktične nastave?

Teško je govoriti o egzaktnim pokazateljima bez nekog relevantnog istraživanja o ovoj temi, ali smatram da je činjenica da u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde postoji ogroman broj udruženja građana i da je očigledno kako je veliki broj stanovnika na neki način aktivno uključen u kreiranje javne politike, govori o istaknuto visokom procentu građanskog aktivizma što je jako važno za razvoj demokratskog društva.

Možemo li Vas zamoliti da putem naših e-Novina uputite poruku svim ovogodišnjim "Projekt građanin" takmičarima?

Sam proces pripreme u okviru "Projekta građanin" praktične nastave, intervjua koje učenici vode, njihovog istraživačkog rada, prezentacija, upotrebe novih tehnologija i svi drugi elementi rada, učenja i istraživanja daju jednu veću dimenziju obrazovanju svakog učenika. Učenici se osjećaju važno, osjećaju se korisno i sve im to imponuje. Prezentacija teme, pa još ukoliko ekipa i pobijedi na takmičenju, zaista su benefiti koji daju nemjerljiv doprinos razvoju jedne mlade ličnosti.

Preporučila bih svim učenicima, čim god da se budu bavili u životu, da nastave aktivno da koriste tehnike komuniciranja, rada, načina izlaganja i argumentiranog iskazivanja stavova, naučene i savladane u ovom problemskom zadatku praktične nastave. Zapravo, sigurna sam da će im stečena znanja i razvijene vještine u "Projekt građanin" praktičnoj nastavi biti od koristi za cijeli život i zbog toga ovaj program podržavam lično i kao profesionalac.

Županija Zapadnohercegovačka

Posušje: Učenici i učenice traže uspostavljanje Rekreativnog centra u njihovoj općini s ciljem pozitivnog utjecaja na poboljšanje životnog standarda i smanjenje ovisnosti o alkoholu, kocki i mobilnim telefonima

Za "Projekt građanin" problemski zadatak praktične nastave, učenici i učenice Srednje strukovne škole Posušje odabrali su istraživati mogućnost jačanja sportsko-rekreativnih kapaciteta kao prevencije ovisnosti i promocije zdravih stilova života.

Istraživanja su pokazala kako sve prisutnija tehnologija i ovisnost o njoj povećavaju stres među mladima. Spoznaja tog problema rodila je ideju kojom smo se odlučili baviti kroz "Projekt građanin". Odabrani problem usmjerava na **nedostatak rekreativnog centra u našoj Općini**. Učenice smatraju kako bi se izgradnjom rekreativnog centra pozitivno utjecalo na poboljšanje života i smanjenje ovisnosti kao što su ovisnost o alkoholu, kockanju, mobilnim telefonima...

Pripremajući se za natjecanje "Projekt građanin" marljivo smo radili na kreiranju javne politike i istraživanju postojećih mjera koje bi utjecale na poboljšanje i kvalitetnije uvjete života žitelja naše Općine. Ovaj problem i naše alternativne politike spremamo se predstaviti općinskom načelniku i Vijeću Općine Posušje.

Naša politika rezultirala bi učinkovitijim korištenjem prostornih vrijednosti teritorija općine te stvaranju uvjeta za besplatno korištenje rekreativnog prostora za djecu vrtićkog uzrasta, učenike, studente, mlade do 25 godina i žitelje u našoj Općini koji su u trećoj životnoj dobi.

Veseli nas i ovoga puta sudjelovati na natjecanju jer, kao krajnji cilj našeg puta, od odabira problema do samog natjecanja, je postati odgovorniji, te samim našim angažmanom uključiti i druge žitelje naše Općine u rješavanje problema koji se tiču cijele zajednice.

Република Српска, Регија Бања Лука

Бања Лука: Ученици и ученице траже од Министарства просвјете и културе увођење Школе планинарења као изборног наставног садржаја у гимназијама и средњим стручним школама у Републици Српској

Ученици и ученице IV 8 одјељења Гимназија Бања Лука су у својој Ја грађанин практичној настави обрађивали тему планинарења уз мото "хајдемо у планине".

Планинарење нас је привукло прије свега јер пружа многе предности у смислу физичког и психолошког/менталног здравља, здравог стила живота, боравка у природи као и свијести да исту треба очувати.

Политика коју предлажемо јесте **увођење „Школе планинарства“ као изборног предмета у средње образовање** или секције/активности коју ће изводити лиценцирани водичи планинарских удружења из локалних заједница у сарадњи са школама. То би подразумијевало најмање једном годишње реализацију планинарске акције на оближњој планини.

Институције које би ову мјеру требале спровести јесу **Министарство просвјете и културе и Министарство породице, омладине и спорта Владе Републике Српске**, али и **локални ниво власти – Град Бања Лука**, а све у сарадњи са **Планинарским савезом Републике Српске**.

Одржали смо састанке са представницима Министарства породице омладине и спорта од којих смо добили подршку. У току је пренос финансијских средстава на рачун школе за реализацију прве планинарске акције овог типа.

Unsko-sanski kanton

Bihać: Učenci i učenice traže da se, u predmetne sadržaje društvenog smjera, uvede edukacija o samopomoći i uzajmanoj zaštiti u slučaju elementarnih nepogoda

Učenci i učenice III a Medicinske škole Bihać, potaknuti nemilim dešavanjima u svijetu, izabrali su temu pod nazivom "Biram da spašavam".

Na osnovu **člana 167. Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća**, zaključili smo

da postoji zakonska osnova prema kojoj bi u odgojno-obrazovnim ustanovama, na predmetima društvenog smjera, trebale biti obrađivane osnove samopomoći i lične i uzajamne zaštite u slučaju elementarnih nepogoda. Obratili smo se institucijama nadležnim za ovo pitanje, Pedagoškom zavodu i Ministarstvu obrazovanja, nauke

kulture i sporta Vlade Unsko-sanskog kantona i pomoćniku Premijera Vlade Unsko-sanskog kantona od kojih smo dobili obećanje da će se mjere naše politike uzeti u razmatranje.

Usvajanje ove mjere i uvođenje pomenutih sadržaja u naš obrazovni sistem poboljšalo bi znanje, koordinaciju, organizaciju i logistiku stanovništva u slučaju elementarnih nepogoda, a to bi značilo spašavanje života, saniranje povreda nastalih kao posljedica neke elementarne nepogode, te poboljšanje saradnje stanovništva i stručnih profesionalnih jedinica u slučaju nesreća ovog tipa.

"Bolje obrazovanje za buduće hemičare" naziv je teme učenika i učenica III e razreda Medicinske škole Bihać.

Naš prijedlog politike za poboljšanje obrazovanja odnosi se na **uređenje kabineta za nastavu hemije** i **uvodenje obavezne prakse u nastavni plan i program**.

Ovo bi se trebalo ostvariti sljedećim mjerama:

- Finansijska podrška za opremanje i poboljšanje uslova rada u kabinetima nastave hemije.
- Razvoj praktičnih programa u nastavnom planu, koji uključuju praktične vježbe i eksperimente, a to bi moglo uključivati razvoj novih nastavnih materijala i programa obuke za profesore kako bi se omogućio učenicima praktičan rad u laboratoriji.
- Uvođenje obavezne prakse u hemijskom laboratoriju za sve učenike koji upisuju hemijski smjer.

- Uključivanje stručnjaka iz industrije u obrazovni proces, kako bi učenici mogli vidjeti praktičnu primjenu hemijskih znanja na tržištu i kako bi imali bolji uvid u moguće karijerne puteve u hemijskoj industriji.

Do sada, za svoj prijedlog nove politike, dobili podršku profesora, Ministarstva obrazovanja i Pedagoškog zavoda Unsko-sanskog kantona.

Srednjobosanski kanton / Kanton Središnja Bosna

Travnik: Učenici i učenice traže obaveznu edukaciju nastavnika, nastavnica i drugog nastavnog i nenastavnog školskog osoblja za ukazivanje prve pomoći

Učenici i učenice III 4 razreda Medicinske srednje škole Travnik kroz "Projekt građanin" praktičnu nastavu ukazuju na izuzetnu važnost prve pomoći u obrazovnim institucijama.

Birali smo temu "Važnost prve pomoći u obrazovnim ustanovama" zato što smo, kroz osnovno i srednje obrazovanje, primjetili da djelatnici obrazovnog sistema ne znaju pružiti prvu pomoć, te ih ni jedan zakon ne duži da pruže prvu pomoć. Mi predlažemo:

- da Ministarstvo obrazovanja nauke i kulture organizuje **obučavne djelatnika obrazovnog sistema** o pružanju prve pomoći;
- da se uvede **obavezno edukovanje** iz prve pomoći učenika 8. i 9. razreda osnovne škole i obnavljanje naučenog u srednjim školama kroz časove odjeljske zajednice;
- da se u školskim ustanovama, koje pohađa više od 600 učenika, **osnuje školska ambulanta**.

Imamo podršku starijih građana koji kažu da je predmet prve pomoći bio dio nastave kada su oni išli u školu, podršku profesora koji su po primarnoj struci doktori medicine sa raznim specijalizacijama i od uprave naše škole i osnovnih škola koje smo posjetili.

Република Српска, Регија Херцеговина

Љубиње: Ученици и ученице имају рјешење за савремене, дигитализоване и практичне modele наставе

Ученици и ученице IV 1 одјељења Средња школа "Светозар Ђоровић" Љубиње желе да иду у корак са временом.

Технологија се веома брзо мијења и доводи до веома великих и брзих

промјена у индустрији и потребама за радном снагом, због чега је обавеза државе да своје средњошколце припреми за те промјене. Међутим, проблем настаје када школе немају адекватну опрему за извођење практичне наставе.

U ovom izdanju eNovina donosimo i prvu nagradnu igru. Vrijedne nagrade pripremljene su iz Solidarnog fonda naših uposlenika i uposlenika. Metodom slučajnog izvlačenja, imena dobitnika i dobitnica ovih nagrada, biraju se iz Baze registrovanih pretplatnika i pretplatnica e-Novina. Skenirajte QR kod i pridružite nam se!

SCAN ME

Nаша школа је једна од многих како у Републици Српској тако и у Федерацији БиХ. Једноставно немамо опрему која нам је потребна, нити имамо адекватан кабинет, односно лабораторију за извођење експерименталног дијела наставе природних наука. Зато проблем недостатка лабораторија сматрамо важним.

Као рјешење проблема изналажења простора имали смо двије опције; преградити један дио ходника школе или оставу школе. Гласањем и избором већине ученика и уопштеника школа, утврдили смо да би остава школа била идеалан простор за лабораторију.

Ова опција је била једноставнија јер би трошкови били много мањи, с обзиром да не би било потребе за преграђивањем или увођењем гријања – оно већ постоји.

Kanton Sarajevo

Sarajevo: Učenci i učenice traže uvođenje obaveznog, minimalnog broja volonterskih sati rada za svakog maturanta/maturanticu, koji treba biti normiran na 30 sati

Volonterizam je bitan za aktivizam – poručuju učenici i učenice Gimnazije „Richmond Park College“.

U posljednje vrijeme primijetili smo nedostatak zainteresiranih učenika za bilo kakav vid volonterskog rada te da veliki broj učenika ima predrasude kada je u pitanju volonterizam. Bio je to jedan od glavnih razloga za pokretanje ove inicijative u našoj školi.

Ministarstvom za odgoj i obrazovanje treba da, u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalne politike normira obavezni minimalni broj volonterskih sati svakog maturanta. Taj broj bi trebao biti 30 sati. Da bi se olakšalo evidentiranje volontera predložili smo i kreiranje online baze volontera, otvoren za prijave učenika.

Podršku u zagovaranju ove politike dobili smo od CPCD-a, od udruženja „Ruku na srce“, od Forumu mladih SDP-a Općine Novi Grad Sarajevo, direktora škole, a priliku da predstavimo našu inicijativu dobili smo od udruženju „Mreža za izgradnju mira“.

*S profesorom Nihadom Isakovićem
smo razgovarali o novim tehnologijama
i digitalnim alatima u "Projekt građanin/Ja
građanin" praktičnoj nastavi*

Iako ne predajete nastavni predmet "Demokratija i ljudska prava", odlučili ste se, kao profesor informatike, uključiti u organizaciju "Projekt građanin" takmičenja. Postoji li neki poseban razlog za to?

Građansko obrazovanje pojavilo se u našim školama i na našim prostorima kao nešto novo. Određeni dio mojih kolega i prijatelja se uključio u aktivnosti CIVITAS-a, tako da sam sa njima krenuo i ja, u taj novi izazov. Moj doprinos je velikim dijelom bila podrška korištenju raznih tehnologija, digitalnih alata i novih uređaja, ali sam kroz to dosta naučio iz nastavne oblasti, koju pokriva građansko obrazovanje.

Vidjelo se da postoji puno potencijala u ovoj oblasti na osnovu zainteresovanosti učenika od samog izbora problema istraživanja, do mogućnosti da učenici ovladaju korisnim znanjima i steknu građanske vještine. Jedan od razloga za moju uključenost i uključenost svih nas je odličan tim koji vodi cijeli projekat i vrlo velika podrška Vlade i Ambasade Sjedinjenih Američkih Država, Pedagoškog zavoda i Ministarstva obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona.

Prema vašem mišljenju koje su prednosti, a koji nedostaci digitalnog portfolija i online realizacije takmičenja?

S obzirom da već duži vremenski period informacione tehnologije imaju snažnu ekspanziju, postoji potreba da se iznađe mogućnost primjene iste i u ovoj oblasti.

Neke od prednosti su:

- **veća fleksibilnost** koja omogućava učenicima da rade u vlastitom tempu i prilagođavaju svoj rad svojim obavezama;
- **dostupnost:** digitalno obrazovanje omogućava učenicima iz svih dijelova svijeta da pristupe obrazovanju i pristupe kvalitetnim resursima za učenje;
- **interaktivnost:** digitalni alati poput videozapisa, interaktivnih modula i drugih oblika interaktivnog učenja i poučavanja poboljšavaju angažman učenika i povećavaju mogućnost razumijevanja;
- **smanjenje troškova:** digitalni portfoliji može smanjiti troškove izrade i transporta materijala, boravka učenika i izmještanja opreme, koji se mogu pojaviti pri izradi klasičnog portfolija.

Neki od nedostataka mogu biti :

- **tehničke poteškoće:** učenici koji nemaju pristup internetu, računarima i drugim tehnološkim uređajima ne mogu pristupiti kreiranju digitalnog portofolija;
- **nedostatak interakcije uživo:** učenici mogu imati manje prilike za interakciju s drugim učenicima i profesorima uživo, što može utjecati na socijalni i emocionalni razvoj;
- **manjak motivacije:** učenici se mogu suočiti s manjkom motivacije i angažmana zbog nedostatka strukture i osobnog kontakta;
- **manjak nadzora:** profesori nemaju istu kontrolu nad procesima, što može dovesti do manje discipline i lošijih akademskih rezultata.

Da li imate savjet za učenike i nastavnike koje alate mogu koristiti u izradi i za poboljšanje kvaliteta PG praktične nastave?

Što se tiče alata tu se promjene događaju vrlo često. Za obradu slika postoji veliki broj alata, a neki od najpopularnijih su:

- **Adobe Photoshop** - najpoznatiji alat za obradu slika koji se koristi u grafičkom dizajnu, fotografiji, umetnosti i drugim kreativnim disciplinama.
- **GIMP** - besplatni program za obradu slika koji ima slične funkcije kao i Photoshop.
- **Lightroom** - alat za obradu fotografija koji je razvijen posebno za fotografe, a omogućava brzu obradu i organizaciju velikog broja fotografija.
- **Canva** - platforma za dizajn koja nudi mogućnost obrade slika, ali i kreiranja grafika, vizuala, infografika, banera i drugog.
- **Pixlr** - besplatna online platforma za obradu slika s različitim alatima, uključujući filtere, efekte, retuširanje i druge mogućnosti.

Ovi alati se mogu koristiti za različite svrhe, uključujući dizajn, fotografiju, ilustraciju i druge kreativne projekte. Odabir ovisi o vašim potrebama i osobnom ukusu.

Za obradu videa postoji niz jednostavnih alata kao što su:

- **iMovie** - besplatni program za obradu videa koji dolazi s Mac računalima. Omogućuje jednostavnu obradu videa, dodavanje efekata i muzike te dijeljenje gotovog videa na različitim platformama.
- **Windows Movie Maker** - besplatni program za obradu videa koji dolazi s Windows računalima. Ima slične funkcije kao i iMovie i omogućuje dodavanje efekata, muzike i teksta.
- **OpenShot** - besplatni open source program za obradu videa koji je dostupan za Windows, Mac i Linux. Omogućuje napredniju obradu videa, kao što su slojevi, efekti i animacije.
- **Filmora** - program za obradu videa koji je dostupan za Windows i Mac, te nudi jednostavno sučelje i mnogo značajki. Uz to, nudi i mnogo ugrađenih filtera, prelaza i muzike.

Kao neko ko ima iskustva sa digitalnim alatima, možete li izdvojiti digitalne poteškoće s kojima se učenici, a i nastavnici, najčešće susreću i koje je najjednostavnije rješenje u premoštavanju takvih poteškoća?

Jedna od najvećih poteškoća je nedostatak systemske podrške digitalizaciji. Uglavnom se to svodi na neke lične aktivnosti na tom polju. U svijetu postoje pozitivni primjeri kako da se riješe navedeni problemi:

Nedovoljno poznavanje tehnologije

Neki učenici i nastavnici možda nemaju dovoljno iskustva s korištenjem digitalnih alata, što može usporiti njihov rad i otežati

im pristup određenim zadacima. Kako bi se ovo riješilo, preporučuje se provođenje obuke i edukacije o korištenju digitalnih alata kako bi se stekle osnovne vještine.

Problemi s internetom

Učenici i nastavnici mogu imati problema s internetskom vezom ili neuspješno se povezati s određenom web stranicom. Jedan način da se ovo riješi je osigurati stabilnu i brzu internetsku vezu, te koristiti alternativne kanale komunikacije poput telefona ili e-maila ako je potrebno.

Nedostatak adekvatne opreme

Neki učenici i nastavnici možda nemaju pristup adekvatnoj opremi za rad s digitalnim alatima. U ovom slučaju, škole trebaju razmotriti mogućnost posudbe opreme ili distribuciju opreme učenicima i nastavnicima.

Poteškoće u organizaciji

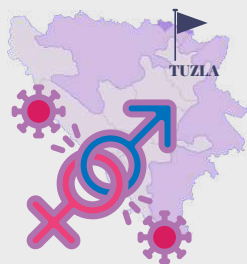
S velikim brojem dostupnih digitalnih alata, učenici i nastavnici se mogu osjećati preopterećeni organizacijom i praćenjem zadataka i obaveza. Kako bi se ovo riješilo, preporučuje se korištenje aplikacija za organizaciju i upravljanje zadacima.

Problemi s sigurnošću i privatnošću

Učenici i nastavnici trebaju biti svjesni potencijalnih rizika i problema vezanih uz sigurnost i privatnost korištenja digitalnih alata. Kako bi se ovo riješilo, škole trebaju osigurati sigurnosne smjernice i smjernice koje se odnose na privatnost za korištenje digitalnih alata, te provjeriti jesu li sve aplikacije u skladu s relevantnim zakonima i propisima.

Ukratko, digitalne poteškoće učenika i nastavnika mogu se riješiti korištenjem pristupačnih digitalnih alata, osiguranjem kvalitetne opreme i stabilne internetske veze, edukacijom o korištenju digitalnih alata, organizacijom i praćenjem zadataka, te osiguravanjem sigurnosnih smjernica i privatnosti.

Tuzlanski kanton

Tuzla: Učenici i učenice traže uvođenje novog nastavnog predmeta o reproduktivnom zdravlju kako bi osigurali edukaciju vršnjaka i vršnjakinja o spolno prenosivim bolestima

Učenici i učenice Mješovite srednje saobraćajne škole Tuzla poručuju da škola treba obrazovati djecu i mlade u svim područjima, ukazujući na problem neinformisanosti mladih o spolno prenosivim bolestima.

Naš razred je uočio problem neinformisanosti mladih o spolno prenosivim bolestima, zbog čega smo odlučili više o tome govoriti u našem "Projekt građanin" digitalnom portfoliju.

Predlažemo **uvodenje novog nastavnog predmeta o seksualnom, reproduktivnom zdravlju**, koji bi se pohadao u završnim godinama osnovne škole ili u prvom razredu srednje škole. Djeca i mladi imaju pravo na kvalitetno obrazovanje o svim segmentima njihova života.

Kao jedan od problema u vezi sa neinformisanosti mladih na ovu temu, uočili smo to što djeca do prvih saznanja o seksualnosti dolaze putem društvenih mreža, na internetu, od određenih influencera, na ulici i drugih, potpuno nerelevantnih i neznanstvenih izvora.

Brčko distrikt BiH

Brčko: Učenici i učenice žele riješiti problem teških školskih torbi

Učenici i učenice devetog razreda Šeste osnovne škole iz Brezovog Polja u Brčkom žele riješiti problem teških školskih torbi.

Istraživanjem smo došli do saznanja da su učeničke torbe u nekim razredima duplo teže nego što bi trebale biti (npr. školska torba prosječnog đaka prvaka ne bi trebala biti teža od 2,5 kg, dok je u našoj školi težina torbe 4kg).

Ovaj problem utiče na zdravlje učenika, dovodi do deformiteta kičmenog stuba, deformiteta stopala, lošeg tjelesnog držanja. Alternativna mjera koju predlažu učenici našeg razreda je **da se učenicima omogući da u školi ostavljaju opremu i nastavne materijale** koji im nisu potrebni svakoga dana u školske ormariće. Naša škola nema školskih ormarića pa bi se ova mjera sprovela njihovim uvođenjem.

Direktorica škole Vesna Panić nam je kazala da se ova mjera može realizovati u budžetu za 2024. školsku godinu, ali je neophodno čekati na realizaciju iste od jedne do tri godine.

Obratili smo se Kabinetu gradonačelnika Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Zijadu Nišiću kako bismo pokušali ubrzati realizaciju ove mjere. Iz Kabineta gradonačelnika su nam saopštili da ćemo imati priliku da razgovaramo sa gradonačelnikom kada se uskladimo oko termina za razgovor.

Uvođenje školskih ormarića smanjila bi se težina učeničkih torbi, podstaklo učenike na razvijanje odgovornosti i samostalnosti, a zaštitila bi se i privatnost učenika. O ovom problemu smo razgovarali sa učenicima, roditeljima, nastavnicima. Vijeće roditelja nam je uputilo pismo podrške za realizaciju našeg prijedloga.

Županija Posavska / Posavski kanton

Odžak: Učenici i učenice traže zabranu korištenje mobilnih telefona tijekom nastave

Učenici i učenice Osnovne škole Vladimira Nazora Odžak kod svojih su vršnjaka uočili problem zlouporabe pametnih telefona i svojim "Projekt građanin" javnim zagovaranjem žele riješiti ovaj problem

Dosta smo se puta susreli s situacijama gdje su učenici zlorabili mobitele u vidu slanja uvredljivih poruka, prijetećih poruka, fotografiranja nastavnika i učenika, te pravili razne montaže slika koje bi se kasnije širile među učenicima i na društvenim mrežama. Također se jako puno koriste i aplikacije na pismenim provjerama znanja, a pisani i video materijali šalju se i tijekom nastavnog sata.

Stoga mi predlažemo **potpunu zaboranu nošenja i uporabe mobitela u školama**. Izuzeti iz ove zabrane mogu biti učenici i učenice, kojima je mobitel potreban iz

zdravstvenih ili nekih drugih, opravdanih razloga i koji za to imaju odobrenje škole.

Naša inicijativa je upućena Učiteljskom vijeću naše škole, i u njoj tražimo da se:

- izmjeni članak u Kodeksu o ponašanju učenika Osnovne škole Vladimira Nazora, tako da glasi da se mobilni telefoni, pametni satovi, tableti i slični uređaji ne smiju posjedovati unutar škole;
- automatski se treba izmijeniti, tj dopuniti članak u Pravilniku o pedagoškim mjerama, gdje će stajati da se pedagoška mjera opomena izriče za posjedovanje mobitela, pametnog sata i sl. uređaja u školi.

Kroz anketiranja i razgovore sa svim interesnim skupinama, uvidjeli smo da u

svima njima imamo istinsku potporu. Zvanično, potporu smo dobili od ravnateljice, pedagoginja, nastavnika u školi, ali i većine roditelja, pa čak i samih učenika. Štoviše, ravnateljica i pedagoginje su već ranije razmatrale tu odluku.

U narednom periodu, naš bi se prijedlog nove školske politike trebao naći na dnevnom redu sjednice Učiteljskog vijeća.

Učenici i njihovi roditelji svjesni su kako mobiteli rade više štete nego koristi. Djeca i mladi su sve agresivniji, imaju sve manje strpljenja jedni za druge, ne samo u školi, nego i doma.

Postupno, zabrana koju predlažemo može dati pozitivan doprinos promjeni njihovog ponašanja i razvoju interpersonalnih kompetencija.

Република Српска, Сарајевско-романијска регија

Ћоча: И ученици и ученице из Ћоче рјешавају проблем зависности од мобилних телефона, који је све присутнији код дјеце и младих

Ученици и ученице III разреда Средњошколског центра Ћоча су такође уочили проблем претјераног кориштења мобитела код младих. Сматрају како је код многих њихових вршњака употреба мобитела прешла у зависност.

Свједоци смо да је модерна технологија постала неизоставан дио нашег живота, а самим тим и живота младих од најранијег узраста. Због тога смо се одлучили позабавити овом темом.

У складу са овом нашом мјером имамо **Породични закон Републике Српске** у коме су родитељи дужни да се старају о животу своје дјеце, па у складу са тим предлажемо **допуну овог закона** и забрану кориштења телефона дјечи узраста од 1 до 10 година старости.

Планирамо поднијети иницијативу Народној Скупштини Републике Српске за измјену и допуну овог закона у naredном периоду и одржати састанке са представницима локалне власти, како бисмо добили њихову подршку.

До сада смо одржали радио емисију на нашем локланом радију и на ову тему разговарали са психологом Александром

Саламадић. Одржали смо и састанак са родитељима, при чему смо добили њихову подршку по питању рјешавања овог проблема. Такође смо добили подршку и нашег директора школе, а у наредном периоду планирамо обавити састанке са родитељима дјеце у основним школама и вртићима наше регије.

Unsko-sanski kanton

Bihać: Učenici i učenice traže uvođenje „Psihološkog časa“ na kojem bi se razgovaralo o problemima i stresnim situacijama, s kojima se oni svakodnevno nose

Radi na sebi, zbog sebe – poručuju učenici i učenice III c, Medicinske škole Bihać. Podršku su dobili od Pedagoškog zavoda i resornog Ministarstva zdravstva Vlade Unsko-sanskog kantona.

Naš razred se odlučio na odabir ove teme, jer smo uočili da se vrlo malo pažnje posvećuje mentalnom zdravlju djece i mladih. Mi, kao razred, **predlažemo uvođenje psihološkog časa**, koji ne bi bio povezan sa sistemom ocjenjivanja i koji bi nam omogućio direktan grupni razgovor sa stručnom osobom.

Također, predlažemo **uvođenje psihologa u timove uposlenika svih škola**, koji/a bi bio dostupan svim učenicima. Predlažemo organizaciju edukacija kako bi se mi kao uputili u važnost mentalnog zdravlja, prevencije bolesti, poremećaja, te pružanja pomoći i samopomoći.

Predlažemo i **skraćivanje školskog časa na 40 minuta** radi bolje motivacije i koncentracije učenika, kao i **uvođenje edukacija prosvjetnih radnika** o tome na koji način pristupiti učenicima u potrebi.

Dobili smo podršku Pedagoškog zavoda i Ministarstva zdravstva Unsko-sanskog kantona, psihoterapeuta Nejre Nesimović, psihologa Une Halilagić i doktora Ismira Kukića. Ako vlast odluči usvojiti našu politiku, to bi dovelo do boljeg mentalnog statusa mladih i razbijanja stigme. Također bi dovelo do edukacije članova zajednice po ovom pitanju. U osnovnim i srednjim školama smo proveli peticiju za skraćivanje školskog časa. Gostovali smo u programu kantonalne TV i obavili intervju s brojim stručnim osobama.

Unsko-sanski kanton

Bihać: Učenici i učenice žele pokrenuti program borbe protiv slabe i nedovoljne fizičke aktivnosti djece i mladih;

O problemu fizičke neaktivnosti djece i mladih govorili su učenici i učenice IIIb razreda Medicinske škole Bihać. Podržali su ih Gradsko vijeće Grada Bihaća, Pedagoški zavod, Ministarstvo obrazovanja, kulture i sporta i Ministarstvo zdravstva Vlade Unsko-sanskog kantona.

Uz nastavu Sporta želimo uvesti edukaciju o bolestima koje izaziva nedovoljna fizička aktivnost djece i mladih, problema s pravilnim držanjem tijela i poteškoćama s osjetilima i u koncentraciji. Tražimo i obnovu infrastrukture za sportske aktivnosti u školi, s posebnim naglaskom na privatnost svlačionica i opremu koja se koristi za sportske aktivnosti, a koja itekako ima utjecaj na motivaciju učenika da se bave sportom.

U ostvarenju naših ciljeva podršku su nam pružili Gradsko vijeće i gradonačelnik, Ministarstvo obrazovanja, kulture i sporta i Ministarstvo zdravstva Vlade Unsko-sanskog kantona, Asmir Felić, stručni savjetnik za srednje obrazovanje i obrazovanje odraslih, premijer Vlade Mustafa Ružnić i direktor Pedagoškog zavoda Haris Smajić.

Našu kampanju podržali su i lokalni mediji.

Zeničko-dobojski kanton

Zenica: Učenici i učenice traže strožije kazne za one koji u igre na sreću uključuju maloljetna lica, primaju njihove uplate

IX b odjeljenje Osnovne škole „Musa Ćazim Ćatić“ iz Zenice svjesno je kako, unatoč zakonskoj namjeri, veliki broj onih koji organizuju različite igre na sreću, u svoje programe uključuju i maloljetnike, od njih primaju uplate. Kroz "Projekt građanin" praktičnu nastavu pokušali su suzbiti ovu nezakonitu praksu.

Kladionice odnosno igre na sreću su najveći problem u našoj državi i mi smo ovu temu izabrali zbog toga što smo primijetili da su

igre na sreću sve više i više popularne, čime postaju i jedan od najvećih problema mladih.

Do sada se nije mnogo uradilo na rješavanju ovog problema, a mi kao odjeljenje predlažemo **nove zakonske odredbe o igrama na sreću sa povećanim kaznama za one koji dozvoljavaju maloljetnicima da igraju.**

Za ovu inicijativu imamo podršku građana, institucija nižih nivoa vlasti, medija, naših

nastavnika i roditelja i drugih.

Prezentacijom ovog problema u školama, pokušavamo podići svijest mladih ljudi o štetnosti igara na sreću i ovisnosti koju izazivaju.

Република Српска, Регија Добој

Теслић: Ученици и ученице се залажу за отварање савјетовалишта, чија би намјена била помоћ дјеци у пубертету, са посебним фокусом на помоћ онима, који/е се боре са анксиозношћу и депресијом

Проблем менталног здравља препознали су и у својој заједници покушавају ријешити и ученици и ученице Основне школе "Вук Караџић" из Теслића.

Залажемо се за отварање савјетовалишта у нашем граду чија би намјена била помоћ дјеци у пубертету. Савјетовалиште би требало да носи назив „Отвори очи и промијени свијест о животу“. **Тражимо од начелника нашег града др. Милана Миличевића и његових сарадника да се више баве проблемима младих људи и подрже отварање овог савјетовалишта.**

Тражимо да одборници на редовној сједници разматрају наш приједлог и да се приступи реализацији у изградњи овакве установе. Нашу иницијативу подржали су представници Општинског одјељења за друштвене дјелатности, који су нас посјетили у нашој школи.

Господин Славен Јелић и његова сарадница Виолета Борић понудили су нам већ постојећу зграду која је намијењена младима. Ми тражимо да се додатно ангажују стручни тимови који ће дјецу вратити са улице у Центар за младе. Сматрамо да Центар посјећују само успјешни млади људи, а то се треба промијенити. Поред главног психолога који би био у редовном тиму Центра за младе укључили бисмо и волонтере, студенте психологије и сродних студија, који могу помоћи младим људима који се боре са проблемима менталног здравља.

Hercegovačko-neretvanski kanton/županija

Mostar: Učenici i učenice žele zaštititi vode u Bosni i Hercegovini

Učenici i učenice Srednje elektrotehničke škole Mostar uočavaju kako sve više i više stanovnika u Bosni i Hercegovini ostaje bez pitke vode. Za ovaj problem, predložili su svoje rješenje.

Osim prihvaćenih međunarodnih konvencija i protokola koji obvezuju Bosnu i Hercegovinu da vodi brigu o zaštiti vodnih sistema, postoji i relativno kvalitetno nacionalno zakonodavstvo. **Federalni operativni plan** mjera za slučaj incidentnih zagađenja III stupnja ugroženosti je Operativni plan kojim se utvrđuju mjere i postupci koji se preduzimaju u slučaju proglašenja III stepena ugroženosti – incidentnih zagađenja nastalih unutar ili izvan granica Federacije BiH. **Agencija za vodno područje rijeke Save** ulaže velike napore kako bi promovisala načela održivog razvoja, što podrazumijevaju novi i drugačiji odnos prema prirodi.

Da bi ti napori dali rezultate, nužno je učešće svih građana u procesima donošenja okolišnih odluka. Institucije vlasti obavezne su da informišu građane i nevladine organizacije, te da im daju dovoljno vremena za uzimanje učešća u procesu donošenja okolišnih odluka. Zbog toga **javnost treba imati precizne, tačne i pravovremene informacije vezano za okolišne politike**. Vlasti trebaju kod donošenja odluka u obzir uzeti mišljenje javnosti. Ukoliko stavovi i iskazano mišljenje građana i građanki nisu uvaženi vlasti trebaju obrazložiti zbog čega je to tako.

Zeničko-dobojski kanton

Olovo: Učenici i učenice žele dati svoj doprinos zaštiti i promociji BiH proizvođača i domaćih proizvoda

Učenici i učenice IXa razreda Osnovne škole "Olovo" žele uz pomoć lokalnih vlasti podržati domaće proizvođače.

U saradnji s lokalnim vlastima želimo raditi na sistemskoj edukaciji građana za podršku domaćoj proizvodnji. O ovome smo razgovarali i sa Sanelom Kaikčijom, bibliotekarkom Gradske biblioteke Olovo, od koje smo dobili podršku za svoju inicijativu.

Gostovali smo u programu "Radio Olovo" i dobili pisma podrške od sugrađana.

Tuzlanski kanton

Srebrenik: Učenici i učenice nastoje riješiti problem neuslovnih prostora i sanaciju školskih objekata uspostavljajući saradnju između vlasti i privatnog sektora

Učenici i učenice VII d razreda Prve osnovne škole iz Srebrenika za svoj su "Projekt građanin" istraživački rad birali problem renoviranja i adaptacije školskog toaleta.

Mi učenici i učenice Prve osnovne škole iz Srebrenika, uz podršku našeg direktora Mirze Suljagića i uprave škole, tražili smo od Ministarstva obrazovanja i nauke Vlade Tuzlanskog kantona sanaciju školskog toaleta. Osigurali smo i djelomičnu podršku privrednih subjekata u Srebreniku. Izašli smo i na ulice centra grada tražeći podršku od građana.

Naša inicijativa je prihvaćena. Problem je riješen. Za sve učenike i učenice naše škole osigurani su bolji higijenski, sanitarni uslovi i dostojanstvenije školovanje i boravak u školi.

Tuzlanski kanton

Klokotnica: Učenici i učenice svojim konkretnim radom žele smanjiti siromaštvo i spriječiti bacanje hrane kojom se mogu nahraniti gladni

Učenici i učenice VII 4 razreda Osnovne škole "Klokotnica" iz Klokotnice rješavaju problem siromaštva.

U Bosni i Hercegovini živi oko 3,5 miliona stanovnika, koji su u nekoliko posljednjih decenija izloženi velikim promjenama uzrokovanim ratom i poslijeratnim događajima, migracijama, siromaštvom, socijalnom isključenošću i nezaposlenošću. Bosna i Hercegovina postaje i zemlja starog stanovništva. Više od 65% naših građana su osobe starije od 65 godina. Ova starosna kategorija čini i 9% ukupne populacije siromašnog stanovništva. Prema posljednjim procjenama **oko 700.000 građana BiH živi na granici siromaštva, a svaka 6 osoba je**

gladna. Cijene osnovnih prehrambenih artikala, hrane, kao i režije troškova iz dana u dan rastu, što dodatno uzrokuje povećanje broja osoba u stanju socijalnih potrebe. Za rješenje problema tražimo sistemsku reakciju Centra za socijalni rad, koji uz podršku građana i privrednih subjekata, mogu osigurati jedan obrok dnevno za stanovnike u stanju potrebe.

Županija Zapadnohercegovačka

Grude: Učenici i učenice nastoje pomoći mladima da se odupru ovisnosti o cigaretama, alkoholu i igrama na sreću

Edukacijom želimo podići svijest javnosti o ozbiljnosti problema ovisnosti o cigaretama, alkoholu i igrama na sreću kod mladih ljudi i sustavno riješiti ovaj problem u našoj općini – poručuju učenici i učenice Srednje škole Antuna Branka Šimića iz Gruda.

Smatramo kako zanemarivanje ozbiljnosti ovog problema i zatvaranje očiju pred istim i od strane vlasti i od javnosti seže daleko u prošlost. Tek se u posljednje vrijeme počela buditi svijest o štetnosti pušenja i kockanja, dvije najzastupljenije ovisnosti ovih prostora.

Potaknuti ovim gorućim problemom dugo smo razmišljali o adekvatnim prijedlozima i mjerama koje će uistinu biti učinkovite. Odlučili smo se za politiku škole, koju planiramo realizirati u suradnji s Upravom škole, koja će se obvezati na provedbu redovnih programa edukacije, diskusija, predavanja o štetnosti cigareta, alkohola, a kao alternativu ovisnostima o kocki ponuditi programe zdravog stila života, sporta i kreativnog stvaralaštva.

AMЕРИЧКИ КУТАК БИЈЕЉИНА AMERICAN CORNER BIJEЉINA

"Конверзациони енглески језик"

програм отворен за пријем нових чланова

Радионица је прије свега намијењена средњошколцима и студентима који имају потребу да побољшају своје конверзационе вјештине у енглеском језику. Рад је планиран у мањим групама, а радионица се одржава сваког петка у два термина: у 12:00 и 13:00 часова.

Уколико се желите пријавити на радионицу "Конверзациони енглески језик", скенирајте код

SCAN ME

22.4.2023. планирамо обиљежити **Дан Планете Земље** у сарадњи са ЛЕАД тимом Бијељина из Гимназије "Филип Вишњић" Бијељина. Циљ обиљежавања овог дана јесте да укажемо на потребу очувања животне средине као и на то шта наши суграђани могу урадити по том питању. Активност је цјелодневна, а радионици ће се прикључити и еко удружења са подручја Града Бијељина.

AMЕРИЧКИ КУТАК БАЊА ЛУКА AMERICAN CORNER BANJA LUKA

English Conversation Club – се одвија два пута седмично (уторком и четвртком од 19:00 часова) у просторијама АЦБЛ-а. Клуб воде феловси Ерик и Меган, који су, прошле године, из Сједињених Америчких Држава дошли на размјену у Бања Луку и путем овог клуба помажу нашим суграђанима да науче боље енглески језик, савладају комуникацију и поближе упознају америчку културу.

Волонтирање – програм који АЦБЛ има два пута мјесечно и који се одржава као састанак са средњошколцима, у оквиру којег радимо на активностима везаним за заједницу. Наредни састанак планирамо 25.04.

Други састанак биће везан за писање пројекта, јер волонтерски клуб није само за волонтирање, већ и за учење. Волонтери ће имати прилику да слушају више о писању пројекта, како би могли да аплицирају на исте и направе неку промјену у друштву. Наредни састанак је планиран за 26.04. у 13:00 часова.

SCAN ME

AMERICAN CORNER MREŽA

AMERIČKI KUTAK BAŃA LUKA AMERICAN CORNER BANJA LUKA

Ovog mјесеца одржава се и **"High Sierra Pools" обука** (сада већ традиционално – уназад пар година), којој је АЦБЛ домаћин. Обуку води сертификовани инструктор ХСП компаније, који долази да обучава студенте "Work and Travel" програма (посао спасиоца). Након завршене обуке, студенти добијају сертификат од Америчког Црвеног крста. Програм се реализује од 2.04 до 25.04.2023.

EDUSA lectures – ЕДУСА предавања су прилика за све заинтересоване да сазнају нешто више о образовању у Сједињеним Америчким Државама. Ова предавања води савјетница за високо образовање у САД, а планирана су као програм у три термина у којима говоримо о:

- 5 корака до студија у САД
- Који су тестови потребни за студије
- Како доћи до стипендије

Датуми одржавања ових предавања су: 18.04., 19.04. и 20.04.

STEAM активности: Свака сриједа увече је резервисана за наше STEAM програме! Сриједом се од 18 сати дружимо са нашим специјалистом за STEAM и овог мјесеца радимо на тему: 3D принтера, Сајбер сигурности, *Google reviews* и фотографије

**Амерички Кутак задржава право да промијени сатницу и/или датум до 5 дана пред догађај.*

AMERIČKI KUTAK TUZLA AMERICAN CORNER TUZLA

Dvomјесеčne radionice **"Soft skills and how to master them"** sa profesoricama Lejla Sarić i Dijanom Marković Hajdarhodžić održavaju se **svaki petak u 10 sati u prostorijama Američkog kutka Tuzla**. Radionice su namijenjene učenicima trećih i četvrtih razreda srednjih škola, ali su dobrodošli i svi drugi, koji žele savladati ove vještine.

GROUP CHAT je kurs konverzacijskog engleskog jezika za srednjoškolce, koji su pripremili studenti Odsjeka za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Cilj ovih usreta je pružiti mogućnost mladima da razgovaraju o njima bliskim temama na engleskom jeziku, te tako poboljšaju konverzacijske vještine. **Susreti su petkom, dvaput mjesečno.**

U sklopu aktivnosti **"Meet Our Department"** Odsjeka za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Tuzli i Američkog kutka Tuzla, **20. aprila 2023. godine u 11 sati u Američkom kutku** organiziramo radionice na teme "Šta mislite o standardima ljepote danas?" "Znate li šta je to mizoginija?" "Koje je mišljenje savremenih muškaraca o feminizmu?" Na ova i brojna druga pitanja odgovore će pokušati dati studenti prve godine dodiplomskog studija engleskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Pozivamo učenike i učenice srednjih škola da nam se pridruže.

AMERICAN CORNER MREŽA

AMERIČKI KUTAK SARAJEVO AMERICAN CORNER SARAJEVO

Proljeće je stiglo i pred nama je još jedan uzbudljiv mjesec! Tokom aprila, ne samo da ćemo nastaviti sa organizacijom događaja u našim prostorijama u Radićevoj ulici, nego ćemo biti dio ovogodišnjeg XXXIV Međunarodnog sajma knjiga i učila 2023. koji će se održavati od 12. do 17. aprila 2023. godine u Centru Skenderija. Obavezno posjetite Sajam i svratite i do nas! Pripremamo štand sa interesantnim sadržajem.

Klub knjige „Bookworm“ djeluje u Kutku već tri godine u kontinuitetu! Zajedno čitamo djela savremenih američkih autora, aktuelne naslove koje zajedno biramo, a kako je i sam Klub organizovan u sklopu našeg programa konverzacijskog engleskog, sve diskusije vode se na engleskom jeziku što je idealna prilika da se, uz čitanje, usavrše i konverzacijske vještine i kritičko mišljenje. Knjiga mjeseca marta bio je roman **„Boston Girl“** autorice **Anite Diamant** a sastanak je održan zajedno sa članicama Kluba knjige održanja CURE- i to je bio fantastičan način da zaorkužimo aktivnosti povodom Women History Month.

Ukoliko želite da se priključite našem Klubu ili vas zanimaju naše druge aktivnosti – pišite nam na **acsarajevo@gmail.com** ili nas potražite na facebooku ili Instagramu

SCAN ME

Skenirajte ovaj QR code i saznajte u kojim sve gradovima u BiH djeluje American corner Mreža, pronadite njihove adrese

i povežite se s profilima i stranicama ovih biblioteka i radioničkih prostora na društvenim mrežama.

SCAN ME

